

Halyqaralyq aqparattyq ғылыми-әдістемелік журнал
Международный информационный научно-методический журнал

USTAZ *HAB*

"USTAZ HАВ" Halyqaralyq aqparattyq ғылыми-әдістемелік журналының
№12(3) (2023 ж. Jeltoqsan) shyǵarylymy.

Выпуск №12(3) (Декабрь 2023 г.)

Международного информационного научно-методического журнала «USTAZ HАВ».

"USTAZ HАВ" Halyqaralyq aqparattyq ғылыми-әдістемелік журналы Nur-Sultan qalasynda Qazaqstan Respýblikasynyń Aqparat jáne Qoǵamdyq damý ministrliginiń Aqparat komiteti 2023 jylǵy 20 aqpandaǵy Merzimdi baspasóz basylymyn, aqparattyq agenttikti jáne jelilik basylymdy esepke qoıǵy týraly kýalıgi № KZ40VPY00064978 berilgen.

Taralý aýmaǵy: Halyqaralyq, alys jáne jaqyn shet elder.

"USTAZ HАВ" журналы айна 1 ret jaryq kóredi.

Международный информационный научно-методический журнал "USTAZ HАВ" в городе Нур-Султан комитетом информации Министерства информации и общественного развития Республики Казахстан выдано свидетельство о постановке на учет периодического печатного издания, информационного агентства и сетевого издания от 20 февраля 2023 года № KZ40VPY00064978.

Территория распространения: международные, страны дальнего и ближнего зарубежья.

Журнал "USTAZ HАВ" выходит 1 раз в месяц.

Menshik ıesi / собственник: "KEMENGER" ЖК

Redaktor alqalary / редакторы:

Баянды Ерлан

Тел: + 7 700 970 00 98

+ 7 771 181 23 03

Алшынов Ахметжан Әнуарбекұлы

Тел: + 7 771 125 23 03

Есбергенов Айдын Ардақұлы

Тел: + 7 705 214 23 03

Korrektor / корректор: Бердиярова Асель Жуманкуловна

Jaýarty hatshy / ответственный секретарь: Кәкіш Мерей Ертайқызы

Эл. почта: kemengerustaz.kz@mail.ru

Инстаграм: kemengerustaz.kz

"KEMENGER" баспасы

Qaraǵandy qalasyndaǵy meken-jay: Qazybek bı aýdany, Nursultan Nazarbaev daǵyly 19. Jurnal "KEMENGER" ЖК басpahanasynnda basyldy.

Taralymy 1000 dana.

Адрес г. Караганды: Казыбек биский район, пр. Нурсултана Назарбаева 19. Журнал издан в типографии ИП "KEMENGER". Тираж 1000 экз.

Mazmuny / Содержание

Маклакова Т.Е. Современные методы повышения эффективности обучения на практических занятиях в медицинском колледже.....	3
Нүрпейісова Л.А. Развитие познавательного интереса к русскому языку у обучающихся.....	5
Желдибаева Р.Б. Қазақ әдебиеті сабақтарында білім алушыларда сөйлеу этикеті мен қарым-қатынас мәдениетін қалыптастыру.....	7
Камзаева Г.С. «Турнир знатоков русского языка».....	9
Толешова А.Ж. Қазақ тілі сабақтарында білім сапасын жақсарту мақсатында ақпараттық-коммуникативті технологияларды қолдану тиімділігі	13
Аяпова Г.Ж. Тәрбие процесінде адамгершілік құндылықтарды дамыту.....	15
Ақыл А.А. Қазіргі таңдағы «Әке» лексемасының жағымсыз бейнесі	17
Кылышова А.Ж. Шынығу. Заттың атын білдіретін сөздер	22
Талғатқызы Ж. Қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарында оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамытуға бағытталған инновациялық тәсілдер	24
Серикова Г.А. Әдебиеттік оқу пәніндегі мәтінмен жұмыс түрлері.....	27
Момбекова Б.А. Оқушылардың логикалық ойлау дағдысын дамытудың негізгі шарттары	29
Төленді А.Н., Ділдібек А.Ә. Қазіргі заманғы жасанды интеллект қолдану жолдары.....	31
Омарова Ж.Т. Сөйлеуді дамыту-мектеп жасына дейінгі балалардың интеллектуалды дамуының негізгі алғышарты.....	33
Жамшидова Д.Е. Экономика сабақтарда студенттерде вариативті ойлауды дамытудың кейбір бағыттары	35
Нұрсадықова А.Ұ. Жоғары оқу орны студенттеріне кәсіпкерлік білім беру негіздері	37

Алматинская область, Енбекшиказахский район, город Есик
ТОО "Есикский медицинский колледж"
Преподаватель специальных дисциплин
Маклакова Татьяна Евгеньевна

СОВРЕМЕННЫЕ МЕТОДЫ ПОВЫШЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ ОБУЧЕНИЯ НА ПРАКТИЧЕСКИХ ЗАНЯТИЯХ В МЕДИЦИНСКОМ КОЛЛЕДЖЕ

Сегодня многие преподаватели регулярно сталкиваются с проблемой внимания, которая имеет практическое значение в образовании. Множество учебных трудностей связаны с недостаточной способностью определенных студентов концентрироваться на усваиваемой информации или выполняемых заданиях. Это является серьезным вызовом в современной образовательной среде и требует внимания и разработки эффективных методов, помогающих студентам развивать навыки сосредоточенности.

Внимание представляет собой активный и концентрированный фокус сознания на определенном объекте, будь то реальный предмет или абстрактная идея. Этот процесс сопровождается повышенной активностью сенсорных, интеллектуальных и двигательных функций у человека. Важно подчеркнуть, что внимание играет ключевую роль в психологии и зависит от индивидуальных особенностей каждого человека, а также от его интересов и вовлеченности в конкретную деятельность.

Следовательно, изучение любого предмета или профессиональной подготовки студентов несомненно включает в себя анализ и развитие их способности к концентрации и вниманию. Внимание также оказывает влияние на динамику любого психического процесса, обеспечивая селективность и избирательность в выполнении как простых, так и сложных задач.

Основными функциями внимания можно выделить следующие аспекты:

1. Регулирование психических процессов путем подавления ненужных и активации необходимых в данный момент активностей.
2. Селективная функция, которая заключается в отборе и выделении важной информации из общего потока данных.
3. Регуляция деятельности путем управления внутренними и внешними процессами, что помогает достичь определенных целей.
4. Обеспечение способности к длительной сосредоточенности на определенном объекте, что позволяет человеку глубже и более эффективно взаимодействовать с этим объектом.

Эти функции внимания играют важную роль в обеспечении успешного выполнения различных задач и регулировании психических процессов человека.

Для поддержания внимания медицинских студентов на практических занятиях особенно важны невербальные средства коммуникации. Это связано с тем, что невербальное поведение часто отражает истинные чувства и отношение человека к тому, о чем он говорит. Невербальная коммуникация считается основной, так как невербальные сигналы остаются первичными в системе передачи информации, и лишь в случае их недостаточности для установления нужного контакта, используются вербальные средства общения.

К невербальным средствам общения можно отнести следующие:

1. Мимика лица, которая передает эмоциональное состояние и реакции.
2. Жесты и движения тела, которые могут усилить или уточнить смысл высказываний.

3. Контакт, который устанавливает и поддерживает взаимное внимание.

4. Интонация и голосовые модуляции, обогащающие вербальное сообщение и передающие эмоциональную окраску.

5. Пространственное расположение участников коммуникации, что может выражать степень близости и интимности отношений.

Использование эффективных невербальных средств коммуникации на практических занятиях способствует улучшению взаимопонимания и удержанию внимания студентов, что является ключевым фактором в обучении медицинских специалистов.

Также для достижения наибольшей эффективности в привлечении и удержании внимания медицинских студентов на практических занятиях можно применять следующие методы и стратегии:

1. Интерактивные методы обучения. Включение студентов в активное обсуждение, решение задач и практические упражнения способствует увлечению и повышению внимания.

2. Использование визуальных средств. Презентации, диаграммы, изображения и визуальные материалы могут сделать материал более наглядным и интересным.

3. Практические демонстрации. Проведение демонстраций и практических манипуляций позволяет студентам видеть и понимать процессы на практике.

4. Сценарии клинических случаев. Подача информации в форме клинических сценариев или кейсов помогает студентам лучше понимать и анализировать реальные ситуации.

5. Обратная связь и диалог. Активное общение с учащимися, ответы на их вопросы и обсуждение проблем помогают поддерживать интерес и внимание.

6. Групповые проекты. Работа в небольших группах над проектами позволяет студентам взаимодействовать, обмениваться знаниями и развивать критическое мышление.

7. Поддержка мотивации. Подчеркивание практической ценности материала и его связи с будущей профессией мотивирует студентов к активному участию.

8. Разнообразие форматов. Варьирование методов обучения и применение различных форматов занятий помогают избегать монотонности и сохранять интерес.

9. Регулярные перерывы. Включение коротких перерывов в учебный процесс помогает студентам сосредотачиваться и восстанавливать концентрацию.

10. Актуальные темы. Использование актуальных и интересных тем и примеров из медицинской практики может привлечь внимание студентов и сделать материал более доступным.

В своей практике я часто использую кейс-стади. Метод кейс-стади представляет собой инструмент обучения, в котором преподаватель представляет четко и последовательно оформленный клинический случай из своей практики. Этот случай детально рассматривает различные аспекты, которые могут помочь студентам в решении конкретной медицинской проблемы. Метод кейс-стади требует активной дискуссии и часто ведет к общему выводу группы студентов.

Существует несколько видов кейсов:

1. Диагностический кейс, который помогает студентам научиться диагностировать типичные состояния и распознавать их признаки.

2. Терапевтический кейс, который уделяет особое внимание возможным методам лечения пациента, включая выбор терапии, хирургическое вмешательство и т.д. Такой кейс также может включать анализ применения лекарств, оценку их побочных эффектов и коррекцию лечебных схем, а также контроль эффективности лечения в динамике.

Эти методы и стратегии помогают создать более интересную и вовлекающую учебную среду на практических занятиях для будущих медицинских специалистов.

Таким образом, внимание играет ключевую роль в успешном усвоении учебного материала, что, в свою очередь, является фундаментом для развития профессиональных качеств будущего медицинского специалиста. Важнейшим показателем эффективности образования в медицинском колледже является не только объем теоретических знаний по различным дисциплинам, но и способность студентов применять эти знания на практике.

Существует множество разнообразных методов для привлечения внимания студентов на практических занятиях, и их комбинация может привести к наилучшим результатам. При этом важно учитывать индивидуальные особенности каждой группы студентов, чтобы эффективно адаптировать методики обучения к их потребностям и стилю обучения.

Алматинская область, Енбекшиказахский район, город Есик
ТОО "Есикский медицинский колледж"
Преподаватель русского языка и литературы
Нүрпейісова Лаззат Абдукаримовна

РАЗВИТИЕ ПОЗНАВАТЕЛЬНОГО ИНТЕРЕСА К РУССКОМУ ЯЗЫКУ У ОБУЧАЮЩИХСЯ

Важнейшей ролью в образовании обучающихся является применение различных методов обучения. Под "методами обучения" понимается система взаимодействия обучающихся и преподавателей, основанная на четкой организации, богатом содержании и эффективных методах обучения. Это взаимодействие способствует развитию учебных процессов, нравственных ценностей и профессиональной зрелости как у преподавателей, так и у учащихся. Методы обучения рассматриваются как неотъемлемая часть обучающего процесса, включая содержание, учащихся, а также используемые инструменты и подходы.

В современном мире крайне важно осознавать, что образовательный процесс должен ориентироваться на стимулирование познавательного интереса у обучающихся, особенно в случае общеобразовательных предметов, таких как русский язык и литература. Необходимо, чтобы обучающиеся видели, как эти дисциплины на практике применяются и как они могут быть полезными в их будущей профессиональной деятельности. И сегодняшние образовательные методы должны стремиться к тому, чтобы учащиеся сами осознавали важность и актуальность изучаемых предметов, особенно в контексте широких гуманитарных областей. Это поможет им лучше понимать, как знания и навыки, приобретенные в рамках этих предметов, могут быть применены в их будущей карьере, а также как они могут обогатить их личную жизнь.

Развитие познавательного интереса является не только педагогической, но и социальной проблемой. Современное общество требует от обучающихся постоянного совершенствования своих знаний и навыков, чтобы быть готовыми к изменяющимся требованиям рынка труда и общества в целом.

Мотивация и познавательный интерес играют важную роль в этом процессе. Чем выше уровень познавательного интереса обучающихся, тем больше вероятность, что они будут готовы к постоянному совершенствованию своих знаний и навыков, которые позволят им достичь успеха в профессиональной деятельности.

Познавательный интерес как средство обучения может вызвать начальные моменты любопытства и любознательности у обучающихся. Это означает, что преподаватель может использовать познавательный интерес как инструмент для привлечения внимания обучающихся и увлечения их учебной деятельностью.

Познавательный интерес как мотив учебной деятельности является важным фактором, который побуждает обучающихся к изучению предмета. Чем выше уровень познавательного интереса у обучающегося, тем больше вероятность того, что он будет более активно участвовать в учебном процессе, задавать вопросы, искать дополнительную информацию и т.д.

Познавательный интерес как свойство или качество личности обучающегося свидетельствует о его готовности и желании познавать мир и получать новые знания. Это качество может быть развито через

создание благоприятной образовательной среды, стимулирование любознательности и увлеченности учебной деятельностью.

Следовательно, развитие познавательного интереса обучающихся является необходимым условием для успешной карьеры и соответствия требованиям современного общества. Это требует от учреждений среднего профессионального образования активной работы по повышению уровня познавательного интереса обучающихся и разработке современных методик и подходов к обучению.

Для того, чтобы обучающиеся проявляли больший интерес к предмету, необходимо применять современные методы и подходы к обучению. Одним из таких методов является применение интерактивных технологий, таких как использование интерактивных досок и компьютерных программ, которые могут сделать процесс обучения более увлекательным и интересным. Также важно создавать различные ситуации и задачи, которые могут быть применены на практике, чтобы обучающиеся понимали, что математика является неотъемлемой частью их будущей профессиональной деятельности.

Однако, важно понимать, что развитие познавательного интереса у обучающихся является долгосрочным процессом, и результаты могут быть достигнуты только при условии постоянного внимания и труда со стороны педагогов и образовательных учреждений. Необходимо поощрять и поддерживать обучающихся в их усилиях, а также создавать условия для самостоятельной работы и исследований в рамках предмета. Поэтому перед преподавателями русского языка ставятся вопросы: «Что же нужно сделать, чтобы обучающиеся полюбили предмет? Как изучение нового материала сделать интересным и захватывающим? Как сделать активным участником учебного процесса каждого обучающегося?».

Для развития поучительного интереса к русскому языку и литературе у обучающихся в учреждениях среднего профессионального образования, можно использовать следующие методы и подходы:

Практическое применение: Демонстрируйте обучающимся, какие навыки и знания в русском языке и литературе могут быть полезными в их будущей профессиональной деятельности. Это может включать в себя создание реальных проектов, написание статей, анализ текстов, связанных с их специальностью, или разработку коммуникативных навыков, необходимых на рабочем месте.

- **Интерактивные уроки:** Внедряйте интерактивные методики обучения, такие как обсуждения, групповые проекты, ролевые игры и викторины, чтобы сделать уроки более увлекательными и учебными.

- **Мультимедийные ресурсы:** Используйте современные технологии и мультимедийные материалы, чтобы сделать учебный материал более привлекательным и интерактивным. Это может включать в себя видеуроки, аудиозаписи, онлайн-ресурсы и интерактивные приложения.

- **Внешкольные мероприятия:** Организуйте поездки в театры, музеи, литературные мероприятия и культурные центры, чтобы обучающиеся могли непосредственно познакомиться с русской литературой и культурой.

- **Индивидуальный подход:** Учитывайте индивидуальные интересы и потребности обучающихся, позволяя им выбирать темы и тексты, которые им более интересны.

- **Привлечение гостей:** Приглашайте гостей из мира литературы и языка, таких как писатели, лингвисты и литературные критики, для проведения лекций и дискуссий с обучающимися.

- **Поддержка и поощрение:** Поощряйте участие обучающихся в конкурсах, литературных клубах, исследовательских проектах и публикации своих работ.

- **Связь с реальным миром:** Покажите обучающимся, как русский язык и литература связаны с современными общественными вопросами и культурными событиями, что поможет им понимать их актуальность и значимость.

В заключение, следует отметить, что познавательный интерес обучающихся к русскому языку представляет собой ключевой элемент формирования и развития их личности. Поэтому основной задачей преподавателя является усиление и стимулирование познавательных интересов учащихся. Для достижения этой цели требуется использовать разнообразные методы, поскольку их комплексное воздействие играет определяющую роль в формировании мотивации обучающихся к изучению данного предмета.

Алматы облысы, Еңбекшіқазақ ауданы, Есік қаласы
Есік медициналық колледжі
Қазақ тілі мен әдебиеті пәнінің оқытушысы
Желдибаева Раушана Бакытовна

ҚАЗАҚ ӘДЕБИЕТІ САБАҚТАРЫНДА БІЛІМ АЛУШЫЛАРДА СӨЙЛЕУ ЭТИКЕТІ МЕН ҚАРЫМ-ҚАТЫНАС МӘДЕНИЕТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Қазіргі таңдағы тіл білімі саласындағы ғылыми зерттеулер жаңа тәсілдерді қолданумен сипатталады, оның ішінде «Тілдегі адам» контекстінде тілді үйренуге ерекше назар аударылады. Тіл функцияларын зерттеуде антропоцентрлік бағдарланған тәсілді қолдану тілдің функциялары оның әлеуметтік табиғатымен тікелей байланысты екендігімен негізделген. Тіл- адамның маңызды туындыларының бірі ретінде адамның қарым-қатынас қажеттілігін қанағаттандыра отырып, өз функцияларын орындайды. Сондықтан адами қарым-қатынастың негізгі құралдарының бірі-тіл. Осылайша адамның болуы тілмен және оның функцияларымен тығыз байланысты.

Қазіргі тілдік тәжірибеде сөйлеу дәстүрлерінің жоғалуы байқалады, қоғамның моральдарын «қатайту» процесі күшейе түсуде, бұл эмоционалды-экспрессивтіліктің төмендеуімен лексика көлемінің ұлғаюына, балалар мен жасөспірімдердің сөйлеуіндегі жаргонизмдерге әкеледі. Қарсы процесс те жүріп жатыр. Қазіргі қоғамға білімді тұлға өте қажет. Ауызекі және жазбаша сөйлеудің жоғары мәдениеті, ана тілін жақсы білу және сезіну, тілдік экспрессивті құралдарды, тілдік құралдардың стилистикалық әртүрлілігін қолдана білу — жеке табыстың маңызды шарты. Қарым-қатынас жасай білу, адамгершілік қағидаттарына сүйене отырып қарым-қатынас құру, жеке басты құрметтеу әлеуметтік және жеке іске асырудың маңызды шарты болып табылады. Бұл дағдылар оқушыларда ерекше өзектілікке ие болады.

Алайда, қазіргі уақытта студент кезінде сөйлеу этикетінің практикалық дағдыларын қалыптастыру тақырыбының жеткіліксіз дамуы байқалады. Қолданыстағы әдістер, ең алдымен, балалардағы этикет дағдыларын тәрбиелеуге бағытталған, бірақ жасөспірімдер өз жасының психофизикалық ерекшеліктеріне байланысты басқа жас топтарына қарағанда сөйлеу этикеті мен мінез-құлық мәдениетін «бұзушылар» болып табылады. Сонымен қатар, «Сөйлеу қарым-қатынасы» ұғымы балалардың шындықты қабылдауынан тыс көптеген жағдайларды қамтиды. Бұл танысу, іскерлік қарым-қатынас, қошемет айту және оны қабылдау қабілеті.

Қазақ әдебиеті сабақтарында білім алушыларды сөйлеу этикеті мен қарым-қатынас мәдениетін қалыптастыру әдеби шығармаларды талдауға және оқытудың практикалық әдістерін қолдануға негізделген. Бұл процесс сыпайы қарым-қатынас дағдыларын дамытуға, тілді және мәдени дәстүрлерді құрметтеуге ықпал етеді және басқалармен қарым-қатынаста өз ойларыңыз бен эмоцияларыңызды қалай дұрыс және орынды білдіруге болатынын түсінуді қалыптастырады. Білім алушылар сөйлеу этикетінің ережелерін қолдануды ғана емес, сонымен қатар тілдің терең мағыналары мен мәдени ерекшеліктерін түсінуді үйренеді, бұл олардың қазақ әдебиетін тереңірек қабылдауы мен талдауына ықпал етеді.

Қазақ әдебиеті пәні оқытушысының басты міндеті- білім алушыларда сөйлеу этикетін заманауи талаптарға сәйкес қалыптастыру. Сонымен қатар, ең маңызды педагогикалық міндет келесі нәтижеге қол жеткізу болып көрінеді: білім алушылар белгілі бір сөйлеу жағдайына қатысу сөйлеушіден қатаң анықталған сөйлеу формулаларын (сәлемдесу формулалары, қоштасу формулалары, кешірім формулалары және т. б.) қолдануды талап ететінін түсінуі керек.

Мұндай әсерге келесі әдістемелік әдістерді қолдана отырып қол жеткізуге болады:

- сыпайы мінез-құлық ережелерін өз мысалында көрсету;
- білім алушылардың жеке (өмірлік және тілдік) тәжірибесіне жүгіну;
- білім алушылардан белгілі бір сөйлеу мінез-құлқын талап ететін әртүрлі сөйлеу жағдайларын сабақтарда модельдеу (ойнау);
- белгілі бір этикет ережелерін қолдану қажет болатын диалогтар құру;
- білім алушылардың қозғалыс белсенділігін болжайтын жаттығуларды қолдану;
- білім алушылардың этикет формулаларын игеруге қызығушылығын сақтау үшін "жарыс" технологиясын пайдалану;
- сөйлеу этикеті ережелерін іске асыру кезінде сөйлеу мәнерлілігі құралдарын пайдалану мүмкіндігін көрсету;
- алған дағдыларды іс жүзінде қолдану мүмкіндігін көрсету.

Сөйлеу этикеті бойынша барлық сабақтар орындалған жұмысты міндетті түрде бағалаумен, оқытушы тарапынан да, білім алушылар тарапынан да бағалаумен сүйемелденуі тиіс. Осылайша, өз сөздерін және серіктестерінің сөздерін талдау дағдылары дамиды (бұл жағдайда-сыныптастар). Сөйлеу этикетін меңгеру дағдыларын дамытудың ең тиімді әдістерінің ішінде мен сөйлеу жағдайларын модельдеуді тағы бір рет атап өткім келеді. Бұл жағдайда білім алушылар қандай да бір сөйлеу (және этикет) әрекеттерін орындауды талап ететін жағдайларды түсінуді үйренуі керек.

Қазақ тілінде сөйлеу этикетінің ерекшеліктерін зерттеу кезінде туындайтын тағы бір айқын мәселе-білім алушылардың осы тіл саласын игеруге тиісті ынтасының болмауы. Болашақта осы дағдылардың қажеттілігін көрсету, менің ойымызша, маңызды дәлел емес, ал білім алушылардың өздері оқуға деген ынтасыз жаңа материалды тиімді игеру мүмкін емес. Бұл мәселені шешудің бір нұсқасы ойын оқыту технологиясын қолдану болып табылады. Бұл жағдайда ситуациялық және рөлдік ойындарды қолдану ең өзекті болып табылады. Мұндай ойындардың көмегімен белгілі бір сөйлеу жағдайында адамның сөйлеу мінез-құлқының тактикасын неғұрлым жемісті көрсетуге (және зерттеуге) болады. Оқытушы, әдетте, белгілі бір сөйлеу жағдайын модельдейді, содан кейін мектеп оқушылары арасында рөлдерді бөледі.

Осылайша, кәсіптік білім беру бағдарламасы аясында сөйлеу этикетінің нормаларын қазақ тілі саласындағы кез-келген тақырыпқа қарағанда көбірек зерттеу оқытушыдан пәнаралық тәсілді қолдануды талап етеді, өйткені сөйлеу қарым-қатынас этикетін игеру үшін оқушыға гуманитарлық циклдің әртүрлі пәндерімен танысу процесінде алынған білім қажет: этика, лингвистика, әдебиет, тарих, психология. Сонымен қатар, қазақ тілінің этикетін үйрену барысында оқытушы басқа тілдердің сөйлеушілері, басқа мәдениеттердің өкілдері жасаған этикет нормаларымен салыстыра алады (салыстыру спектрі мұғалімнің мүмкіндіктері мен білім алушылардың мүмкіндіктеріне байланысты).

Қазақ тілінде сөйлеу этикетінің ерекшеліктерін сипаттай отырып, сөйлеу жағдайы және сөйлеу этикетінің формулалары сияқты категорияларды бөлдім, өйткені менің ойымызша, бұл ұғымдарды (және олардың негізгі арақатынасын) бірінші кезекте білім алушыларға түсіндіру қажет (бұл білім алушыларға ауызша этикеттің негізгі ережелерін тезірек игеруге мүмкіндік береді). Қазақ тілі сабақтарында мұндай категорияларды бағалау ойын технологияларының барлық түрлерін қолдануды қамтиды, өйткені ойын барысында оқушылар тікелей ауызша қарым-қатынас дағдыларын үйретеді және сөйлеушілерден белгілі бір этикет формулаларын (сөздер, сөз тіркестері, сөйлемдер және бірнеше сөйлемдерден тұратын сөз тіркестері) қолдануды талап ететін сөйлеу жағдайларының барлық түрлерін оңай модельдейді.

Қазіргі қоғамға коммуникативті мәдениеті бар, қарым-қатынасты нәтижелі құра алатын, өзінің қадір-қасиетін сақтай алатын үйлесімді дамыған тұлға қажет. Сөйлеу этикетін меңгеру мінез-құлық мәдениетінің ажырамас бөлігі болып табылады. Қазақ әдебиеті сабағы білім алушыларға сөйлеу этикеті дағдыларын қалыптастыру процесін тиімді жүзеге асыруға мүмкіндік беретіні анықталды.

КГУ «Средняя школа имени Жансугурова» отдела образования Урджарского района
управления образования области Абай
Учитель русского языка и литературы
Камзаева Гульнар Сагындыковна

«ТУРНИР ЗНАТОКОВ РУССКОГО ЯЗЫКА»

Внеклассное мероприятие по русскому языку в 5 классах.

Цель:

1. Развивать речевые умения и навыки, инициативу и активность, активизировать мыслительную деятельность, умение работать в команде.
2. Совершенствовать знания учащихся на письме, в чтении, слушании и говорении;
3. Стимулировать познавательный интерес учащихся к изучению русского языка, воспитывать чувства коллективизма и взаимовыручки.

Оборудование: компьютер, интерактивная доска, карточки, жетоны

Ход игры:

1. Вступительное слово учителя:

Щедрое народное наследство -
- Я люблю красивый наш язык!
Ведь на русском говорю я с детства,
Словно к маме, я к нему привыкла.
Жизнь идет, словарь опережая.
(Сколько новых дел, событий, чувств!),
Мысль свою, на русском выражая,
Я у предков многому учусь.
Навсегда вошли без перевода
Русские хорошие слова
В речь и душу каждого народа
На правах духовного родства.
Я ко всем наукам ключ имею,
Я со всей Вселенною знаком –
Это потому, что я владею
Русским всеохватным языком.

Русский язык великий и могучий. На русском языке говорят не только русские. В настоящее время знание этого языка стало первой необходимостью. В Казахстане русский язык функционирует как язык межнационального общения.

Дорогие ребята, сегодня мы собрались с вами, чтобы отправиться в необычное путешествие на лингвистическом корабле. В путешествие сегодня отправляются пассажиры двух классов: учащиеся 5 «А» и 5 «Б» классов. Мы будем путешествовать по стране «Русский язык», но только по области «Словообразование», «Лексикология», «Морфология» и «Морфемика». А по остальным разделам мы

сможем путешествовать, когда уже будем учиться в старших классах. Сегодня вы должны показать свои знания и способности по русскому языку по тем темам, которые мы уже проходили с вами. Прежде, чем мы начнем своё путешествие, хочу представить вам Руководителей полётом – наших жюри.

В игре участвуют 3 команды: «Знатоки», «Грамотеи» и «Умники»

Начинаем наш турнир! Приветствие команд

1) Представление команд

1. Мы команда «Знатоки»,
Быть в хвосте нам не с руки.
Мы должны дружнее быть,
Чтоб в турнире победить!

3. Мы команда «Умники»
Умники разумненьки!
Мы сумеем доказать,
Что нас трудно обыграть!

2. Пусть начнётся наш турнир,
У «Грамотеев» нет преград,
И мы сможем доказать,
Что мы знаем всё подряд.

Познакомимся с турами игры.

1 тур. Знаете ли вы пословицы и поговорки о языке?

2 тур. Угадай –ка!

3 тур. Грамматическая арифметика.

4 тур. «Кто больше?»

5 тур. конкурс «Угадайте слово».

6 тур. Игра – разминка «Четвертый лишний».

7 тур. Поэтический

За каждый правильный ответ команда получает жетон с оценкой в «1», «2», «3» балла. В конце игры жюри подсчитает общее количество баллов каждой команды. Команда, получившая большее количество баллов, становится победителем игры.

Также жюри назовет и лучшего участника каждой команды.

И ещё один момент: у нас здесь действует Торговая точка, в которой вы в конце игры сможете отоварить, т.е. обменять свои баллы на канцелярские товары, которые вам всегда пригодятся на уроках.

I тур. Знаете ли вы пословицы и поговорки о языке?

Этот конкурс покажет, насколько хорошо вы знаете пословицы. Внимание!

Составьте правильно пословицу: к каждой пословице подберите её вторую половинку

1 команда

Что написано пером	лучше всякого богатства
Изучить второй язык	большого безделья
Маленькое дело лучше	то не вырубишь топором
Дружба и братство	прожить вторую жизнь

2 команда

Ученье – свет	к славе ведут
На языке мед	вылетит – не поймаешь
Ученье и труд	неученье – тьма
Слово не воробей	под языком лед

3 команда

Век живи –	потехе – час
Золото добывают из земли,	ни одного не поймаешь.
За двумя зайцами погонишься,	век учись
Делу – время,	а знания из книг

II тур. Угадай –ка!

- Словом можно убить, словом можно спасти,
Словом можно полки за собой повести.

Словом можно продать, и предать, и купить,

Слово можно в разящий свинец перелить.

(В. Шефнер)

Даны три слова. Назовите в каждом ряду четвертое, которое относится к третьему так же, как второе к первому

1 команда

Толстый – тонкий, безобразный -

Университет – студент, море-.....

Пчела – мед, корова -

Пол – половик, стол – ...

2 команда

Чай – сахар, суп -

Больницы – лечения, школа-.....

Бегемот – гиппопотам, метель - ...

Дерево – ветки, рука-....

3 команда

Мука – хлеб, яйцо -

Школа – учитель, больница -

Большой – маленький, весёлый - ...

Нога – костыль, глаза-....

III тур. Грамматическая арифметика.

1 команда:

Кабан – ан + лук =? (каблук).

Корь – ь + идол – л + р =? (коридор).

2 команда:

Ква + рак – ак + тира =? (квартира).

Черный – ый + о + слива – а = ? (чернослив)

3 команда:

Чистый – ый + о + тело – о = ? (чистотел)

Кот + елка – ка =? (котел).

IV тур. «Кто больше?» (За 1 мин надо ответить на больше количество вопросов)

1 команда

1. Главный член предложения, который отвечает на вопросы КТО? ЧТО?(*сущ-е*)
2. Буду читать, прочитаю, напишем - глаголы какого времени? (*Будущ. время*)
3. Слова, которые имеют один общий корень, называются? (*Однокоренными*)
4. Что обозначает глагол? (*Действие предмета*)
5. Какие слова называются синонимами? (*разные по написанию и звучанию, но одинаковые по значению*)
6. Из каких частей состоит словосочетание? (*Главное слово и зависимое слово*)
7. Часть слова, которая стоит перед корнем и служит для образования новых слов (*Приставка*)
8. Грамматическая основа предложения – это ... (*Подлежащее и сказуемое*)

2 команда

1. Какой суффикс есть у глаголов прошедшего времени? (*Суффикс Л*)
2. Как предлоги пишутся со словами? (*Раздельно*)
3. Какие слова называются антонимами? (*С противоположным значением*)
4. Что обозначает имя существительное? (*Предмет*)
5. Решаем, смотрите, пою - глаголы какого времени? (*Настоящее время*)
6. Слова, которые имеют несколько значений, называются ...? (*Многозначными*)
7. Главный член пред-я, которая отвечает на вопросы что делать? что сделать?
8. Часть слова, которая стоит после корня, называется? (*Суффикс*) (*Сказуемое*)

3 команда

1. Сколько букв в русском алфавите? (33)
2. Часть слова, которая стоит перед корнем. (*Приставка*)
3. Главные члены предложения. (*Подлежащее и сказуемое*)
4. Два или несколько предложений, связанных по смыслу. (*Текст*)
5. Общая часть родственных, или однокоренных, слов. (*Корень*)

6. Часть речи, обозначает признак предмета и отвечает на вопросы *какой? чей?* (*Прилагательное*)
7. Как называются слова, одинаковые по звучанию, но разные по значению? (*Омонимы*)
8. Какой знак препинания чаще всего используется в конце предложения? (*Точка*)

V тур: конкурс «Угадайте слово».

Мы обычные слова,
Всех нас знает каждый.
Мы содержим букву А
Трижды или дважды.
Иногда всего одну —
Только не в начале.
Но сегодня — ну и ну! —
Все они сбежали.

Внимательно посмотрите на слова:

1 команда: БРБН, СТРТ **2 команда:** ПРТ, СТКН **3 команда:** СХР, КРНДШ

VI тур: В качестве разминки я предлагаю командам игру «Четвертый лишний».

Найдите лишние слова.

- Лес, лесник, леший, перелесок.
- Гриб, грибник, мухомор, грибной.
- Стол, настольный, стул, столик.

По какому признаку вы исключали слова? (Три слова в ряду – однокоренные).

VII тур. Поэтический

Выразительное чтение стихотворения на русском языке

Подведение итогов конкурса.

Заключительное слово учителя.

– Завершая нашу игру, я хочу сказать что язык – самый гибкий инструмент, с помощью которого мы выражаем свою мысль. Язык сплочивает, объединяет людей разных наций. Русский язык является одним из мировых языков, язык межнационального общения.

Лишь знанием жив человек,
Лишь знанием движется век,
Лишь знание – светоч сердец,
Да будет праведен путь твоей
души молодой (Абай)

– Я рада, что вы смогли проявить свои лучшие качества: сообразительность, настойчивость, быстроту реакции, чувство помощи друг другу. Помните: вы талантливы, умны, каждый из вас неповторимая личность. Ваши неправильные ответы мы будем анализировать ещё на уроках, это как стимул для дальнейшей работы.

Подведение итогов игры. Награждение победителей.

Алматы облысы, Еңбекшіқазақ ауданы, Есік қаласы
Есік медициналық колледжі
Қазақ тілі мен әдебиеті пәнінің оқытушысы
Толешова Асем Жуманазаровна

ҚАЗАҚ ТІЛІ САБАҚТАРЫНДА БІЛІМ САПАСЫН ЖАҚСARTY МАҚСАТЫНДА АҚПАРАТТЫҚ-КОММУНИКАТИВТІ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУ ТИІМДІЛІГІ

*«Оқытушы еңбегінің күрделілігі - әр білім алушыға жол табу,
әрқайсысына тән қабілеттің дамуына жағдай жасау.
Ең бастысы - оқытушы білім алушыға өзін-өзі тануға, әлемін тануға,
білуге деген қызығушылықты оятуға көмектесуі керек»*

В.Ф. Шаталов

Қазіргі әлемде бізді адам жаңа ақпараттық технологиялардың көмегінсіз қайта өңдей алмайтын және қолдана алмайтын көптеген ақпарат қоршап тұр. Ақпараттық технологиялар оқушылардың ғана емес, мұғалімнің де дамуына ерекше мүмкіндік береді. Уақыт өз шарттарын белгілейді. Бұл бізге технологиялық прогрестің жаңалықтарын кешірілмейтін жылдамдықпен ұсынады. Кеше мүмкін емес, тіпті фантастикалық болып көрінген нәрсені дәл қазір жүзеге асыруымыз керек. Білім беруді ақпараттандырудың дидактикалық принциптерін түсіну, мультимедиялық сабақтарды өткізудің нақты технологиялары мен педагогикалық әдістемелерін пысықтау қажет екені анық. Компьютер қаншалықты мінсіз болса да, тірі мұғалімді алмастыра алмайды. Бірақ бұл оның жұмысын жеңілдетуге, балаларды қызықтыруға көмектеседі, материалды көрнекі, жаңа сапалы деңгейде қабылдауды қамтамасыз етеді.

Қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарында ақпараттық-коммуникативті технологияларды енгізу-сабақ барысында дамыта оқыту идеясын іске асыруға, сабақтың қарқынын арттыруға, жұмыс уақытының ысырабын қысқартуға, сабақта да, үй тапсырмасын дайындау кезінде де өзіндік жұмыс көлемін ұлғайтуға, сабақты жарқын әрі қызықты етуге мүмкіндік берді. Сонымен қатар, сабақта ақпараттық-коммуникативті технологияларды қолдану оқушыларыммен бірге басқа әлемге енуге, тілдік және әдеби процестерді басқа көзбен көруге, сабақты қызықты және пайдалы өткізуге мүмкіндік береді.

Компьютерде орфографиялық және пунктуациялық ережені түсіну үшін қолайлы жағдай жасау үшін жеткілікті кең мүмкіндіктер бар. Презентациялар мұғалімге дәріс оқып қана қоймай, оқушылармен әңгіме жүргізуге, тақырып бойынша сұрақтар қоюға және сол арқылы оқушылардың танымдық белсенділіктерін, сыни ойлауын жандандыруға бағыттауға мүмкіндік береді. Болжам жасауға, алынған ақпаратты талдауға, салыстыруға, жалпылауға, дәлелдеуге үйретеді. Сабақта презентацияны қолдану басқа әдістермен байланыста иллюстрациялардың көрнекі әдісін қолдану болып табылады. Иллюстрациялар әсіресе мұғалімнің сөзі зерттелетін объект немесе құбылыс туралы түсінік беру үшін жеткіліксіз болған кезде қажет. Слайдқа орналастырылған түсіндірудің, эксперименттердің, эксперименттердің, дәлелдемелердің қажетті сәттерінде пайда болатын ақпарат оқушыларды ойлаудың барлық кезеңдерінен өтуге, әртүрлі ойлау операцияларын қолдануға мәжбүр етеді. Оқушылар өздерінің білім деңгейі мен қабілеттерін анықтап, оған қол жеткізуге ұмтылып, өз іс-әрекеттерінің мақсаттарын қояды, жетудің құралын таңдайды.

Компьютер оқу процесінде маңызды және жаңа құралдардың бірі болып табылады. Оны пайдалану жаңа ақпараттық технологиялардың пайда болуына ықпал етті. Компьютерлік технологиялар қазақ тілін оқытудың негізгі әдістерін іске асыруға мүмкіндік береді: көрсету, түсіндіру, түзету, білімді бағалау. Қазақ тілі сабақтарында компьютерді пайдалану:

- 1) оқылатын тілдік құбылыстарға оқытуды көрнекі түрде ұсынуға;
- 2) оқылатын тілде сөйлеу дағдыларын қалыптастыруға көмектеседі;
- 3) білімді, белгілі бір дәрежеде дағдыларды қалыптастыруды бақылау.

V. Сондай-ақ, жеке тұлғаға бағытталған технологияларды қолдана отырып, мен білімнің белгілі бір мөлшерін беріп қана қоймай, олардың оқуға, шығармашылық жұмысқа деген қызығушылығын дамытуды басты міндет ретінде қоямын. Олар: алған білімдерін өз бетінше пайдалануға ұмтылу; жеке тәсілді ескеру; оқу процесін диалог түрінде, оқушымен демократиялық стильде құру.

Осылайша, жаңа ақпараттық технологияларды сабақта әдістемелік сауатты түрде қолдану оқушылардың танымдық белсенділігін арттырады, бұл сөзсіз оқу тиімділігінің артуына әкеледі. Қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарына өз презентацияларымда кестелер, сызбалар, тірек конспектілер түрінде көрнекіліктің әртүрлі формаларын қолданамын, оқушыларға олардың кейбірін толықтыруды немесе жетіспейтін бөліктердің бірін жасауды ұсынамын, осылайша сабақтың басында мақсатты орнатуды беремін. Сонымен қатар, Мен тек статикалық ақпаратты ғана емес, сонымен қатар динамикадағы түрлі тілдік құбылыстарды түстерді, графиканы, ойын-сауықты, иллюстрацияларды «жандандыруды» қолдана отырып көрсетемін. Презентацияда диаграммалар, кестелер құру уақытты үнемдеуге, оқу материалын эстетикалық тұрғыдан безендіруге мүмкіндік береді. Тапсырмалар кейіннен өзін-өзі тексеру арқылы оқушылардың назарын белсендіреді, орфографиялық және пунктуациялық қырағылықты қалыптастырады. Әдебиет сабақтарында мен электронды оқулықтардан алынған бейнероликтерді, шығармашылығы зерттелетін ақындардың өлеңдерінің сөздеріне құрылған музыкалық шығармаларды жиі қолданамын. Абай Құнанбаев, Жамбыл Жабаев және қазақ әдебиетінің басқа да ұлы классиктерінің шығармашылығы бойынша менің сабақтарым музыкалық сүйемелдеумен өтеді. Қазірде кітап оқудың артта қалғаны таңқаларлық емес.. Ол үшін оқушыларды кітаптағы бағдарламалық жұмыстардың мазмұнымен қалай таныстыруға болады? Бұл жерде олардың негізінде фильм жазбалары бар дискілер көмекке келеді. Әрине, сабақта фильмді толық көруге уақыт жоқ, бірақ жеке эпизодтарды әлі де авторлық мәтінмен салыстыруға болады, осылайша әдеби шығарманы талдауға тіпті үлгерімі төмен оқушыларды да қосуға болады, сонымен қатар оларды үйде көруге арналған фильм ұсына отырып, балаларды қызықтырады. Кейінірек сабақта, оларды талқылау, олардың артықшылықтары мен кемшіліктері туралы қызу пікірталас ұйымдастырылады. Осылайша, қазақ тілі сабақтарында жаңа технологияларды қолдану пәнге деген қызығушылықты қалыптастырады, танымдық және ойлау қызметін, шығармашылық қабілеттерін жандандырады, байқағыштықты дамытады.

Қорытындылай келе, әр сабақта ақпараттық-коммуникативті технологияларды қолдану, әрине, оқытушы мен оқулықты алмастыра алмайды. Бірақ олар уақытты үнемдеуге және жұмысты тиімдірек етуге үлкен көмек болады. Сондықтан ақпараттық технологияларды оқытушының қолындағы басқа әдістемелік құралдармен бірге қолдану қажет. Компьютерлік қолдауды өнімді, орынды және қызықты пайдалануды үйрену керек. Заманауи оқытушы, білім алушының ең маңызды құқықтарының бірі — сапалы білім алу құқығын қамтамасыз ету үшін жаңа оқыту құралдарымен жұмыс істеді үйренуі керек.

Маңғыстау облысы, Ақтау қаласы
“№ 30 жалпы білім беретін мектеп” КММ
Директордың тәрбие ісі жөніндегі орынбасары, бастауыш сынып мұғалімі
Аяпова Гулнур Жеткізгеновна

ТӘРБИЕ ПРОЦЕСІНДЕ АДАМГЕРШІЛІК ҚҰНДЫЛЫҚТАРДЫ ДАМУ

Бүгінде адамдар адамгершілік нормаларынан, жалпыадамзаттық құндылықтардан күннен-күнге алыстап барады. Әлеуметтанушылардың пікірінше, балалардың қазіргі ұрпағы бұрынғыдан физикалық және әлеуметтік жағынан ерекшеленеді. Мектеп оқушыларының денсаулығында ақаулар көп, көбісі психикалық дамудан артта қалуда, сондай-ақ қоғамдық іс-әрекеттерге немқұрайлы қарау және жаттық оларға тән.

Жалпыадамзаттық құндылықтар руханиятты, еркіндікті, қоғамның барлық мүшелерінің теңдігін дамытуға бағытталған. Көбінесе жалпы адамзаттық құндылықтар мәдениет пен өнер объектілері болып табылады. Оларға сонымен қатар парыз сезімін, әділеттілікті, адалдықты және т.б. жатқызамыз.

Жалпы адамзаттық құндылықтарды тәрбиелеу дәстүрі адамзат мәдениетінің бастауларынан келеді. Қазір тұлғаға бағытталған білім беру теориясы жасалды. Ол адамдар арасында жалпы адамзаттық құндылықтар ұғымына кіретін барлық қасиеттермен: ізгілік, әділдік, сүйіспеншілік, т.б. заңдылықтармен өмір сүре алатын тұлғаны тәрбиелеуге бағытталған. Әңгіме адам, оның жеке басының қалыптасуы туралы болғандықтан, оқыту, дамыту және тәрбиелеудің басымдық арақатынастары туралы сұрақ туындайды. Бұрындары оқыту мен тәрбиелеу туралы сөз етсек, бүгінде ең бастысы - оқыту мен дамыту.

Адами құндылықтар дүниежүзілік қоғам үшін заттардың, құбылыстардың құндылық мәні болып табылады. Оларға әлеуметтік-саяси және моральдық принциптер, жалпыадамзаттық идеалдар, мақсаттар мен оларға жетудің негізгі құралдары, табиғи құндылықтар жатады. Олар ұлттық, діни, саяси бейімділіктен ада, адамзаттың ортақ мүдделерін білдіреді.

Қазір ғылымда жалпыадамзаттық құндылықтарға үлкен мән берілуде. Ф.Стродбек пен Ф.Клохон жалпы адамзаттық құндылық бағдарларды жалпыадамзаттық міндеттерді шешу барысында адамның ойлауы мен қызметінің әртүрлі мотивтеріне үйлесімділік пен бағыт беретін күрделі, топтастырылған принциптер деп анықтады. Олардың ұстанымы бүкіл адамзат мәдениетіне, ұлтына, дініне, саяси қалауына қарамастан, бірдей жалпы адамзаттық мәселелерді шешуге шақырылғандығына негізделген.

Бүгінгі таңда балаларды мейірімділікке, жанашырлыққа, еңбексүйгіштікке, өзіне және өз ісіне жауапкершілікке тәрбиелеу – мұғалімнің басты міндеті. Баланың санасына ғана әсер ету арқылы бұл мақсатқа жету мүмкін емес. Баланың жан дүниесін, терең сезімін қозғау керек. Баланың өзі мұның қажет екенін түсінуі де маңызды.

Қоғамда дүниеге келген адам қоғам дамуы мен оның гүлденуі, игілігі үшін еңбек етуі керек. Адами құндылықтар ұлтқа, нәсілге, мекендеу ортасына және діни талғамға байланысты емес, олар уақыт өте өзгермейді. Барлық құндылықтар ажырағысыз, өзара байланысты, өзара тәуелді және адамның руханилығы мен оның мәдениетінің біртұтас негізін құрайды. Адами құндылықтарды үйрету тек теориялық білімді жинақтау ғана емес – оның мәні іс-әрекетте, адамның сенімі мен мінез-құлқын өзгертуде.

Бала тәрбиесін негізінен отбасы мен оқу орындары жүзеге асырады. Бала үшін олардың да, басқалардың да рөлі өте үлкен. Мектеп – дамытады, балаға білім береді, шындықты іздеуге көмектеседі, шығармашылыққа үйретеді. Білім берудегі отбасы мен мектеп міндетті түрде бірін-бірі толықтыруы

керек. Олар бірге балаға жауапкершілік, әділдік, борыш сезімі, патриоттық сияқты жалпыадамзаттық құндылықтар туралы білім беруі керек.

Әр бала әлемді өзінше қабылдайды, айналадағының бәрін өз көзімен қарайды, мұғалім мұны ескеруі керек. Өкінішке орай, қазір жалпы адамзаттық құндылықтар біздің білім алушылардың мінез-құлқының мотиві деп айту мүмкін емес. Ұстаздың басты міндеті – жалпы адамзаттық құндылықтардың адамгершілік ұстанымдарына сүйене отырып, бала тұлғасын дамытудың рухани-интеллектуалдық өрісін құру. Жұмыс барысында жалпыадамзаттық құндылықтар мен тренингтерге арналған сынып сағаттарын өткізу қажет. Мұғалімнің практикалық міндеттері білім, білік және дағдыларды берумен ғана емес, сонымен бірге баланың барлық маңызды күштерін ашумен және дамытумен, оқушыларға өзіндік бірегейлік санасын оятумен, оларды ынталандырумен анықталады. өзін-өзі тәрбиелеуді дамыту.

Егер бала жақсы тәрбие алмаса, құрбыларымен қарым-қатынас жасауды білмесе, олардың арасында бір-бірінен қорқу орын алады, эмоционалдық агрессияны дамытады, ол өз іс-әрекетін бақылауды жоғалтуы мүмкін. Мұндайда мұғалім баламен әңгімелесіп, оның ішкі жан дүниесін танып, көмектесіп, баланы сұлулыққа, мейірімділікке, жанашырлыққа баулып, өнерге баулуы керек. Оқушы өнерде, мәдениетте, әдебиетте жақсылық пен жамандықты эмпатия, эмоционалды бағалау атмосферасына енетіні анық. Туған өлкенің мәдениеті мен өнері – мектеп оқушыларын руханиятқа тәрбиелеудің тиімді құралдарының бірі. Ол балаларды адамгершілік құндылықтардың бастауларына - махаббат, ізгілік, сұлулық, шындық, әділдікке жетелейді.

Адамгершілік құндылық бағдарлар сияқты адамның өмір бойы дамиды. Дегенмен, құндылық бағдарларды қалыптастырудың ең сезімтал кезеңі – мектеп жасы. Бұл жаста олардың түпкілікті дамуы туралы айту мүмкін емес, дегенмен, осы кезеңде қоршаған әлемді және өзін танудың интеллектуалдық механизмдері қалыптаса бастайды. Қазіргі жағдайда баланы құндылықтар жүйесімен таныстыру мұғалімге әсіресе қиын. Мұғалім өзін қарама-қарсы полярлық идеялардың құндылық шиеленісу өрісінде табады: материалдық және рухани, байлық пен кедейлік, жақсылық пен жамандық, т.б.

Осылайша, мектеп пен отбасының міндеті - балада жалпы адамзаттық құндылықтарды қалыптастыруға көмектесу, содан кейін ол болашақта басқа адамдар мен оқиғаларға төзімді болады.

Көптеген ғасырлар бойы даму барысында қоғам тәрбие жұмысында бағдар бола алатын көптеген құндылықтарды жинақтады.

Қазіргі білім беру концепциялары оқушының субъективтілігін, оның санасын, жауапкершілігін, белсенділігін педагогикалық қолдау идеяларына құрылған. Қазіргі білім беру мәселелерін талдау педагогикалық мақсат қою процесінде психикалық құндылықтарды құру ұлттық және жалпыадамзаттық құндылықтарды біріктіруге мүмкіндік беретінін көрсетеді.

Еңбекте ұлттық және жалпыадамзаттық құндылықтарды жаңғыртуда мектеп пен отбасының бірлескен педагогикалық қызметі ерекше орын алады. Осыған орай, оқу-тәрбие үрдісіне ұлттық сипат беріп, оқу-тәрбие үрдісінің өнімділігін қамтамасыз етеді, ата-аналарды ата-бабасының жерге, адамға, Отанға, отбасына, еңбекке, дүниеге, өнерге деген көзқарасымен және олардың жалпыадамзаттық құндылықтармен жақындасуымен таныстырады.

Қазіргі уақытта педагогикада мәдениетке қоғамдық даму факторы ретінде көңіл бөлу ерекше күшейді. Көптеген ғалымдар белгілі бір халықтың немесе белгілі бір аймақтың рухани және әлеуметтік-мәдени ерекшеліктері бүкіл қоғамның дамуына үлкен әсер етеді деп пайымдайды.

Жоғарыда айтылғандарды негізге ала отырып, мектеп пен отбасының бірлескен педагогикалық жұмысының барлық түрлері жалпыадамзаттық құндылықтарды жаңғырту үдерісін жандандырып, процеске оның өнімділігін қамтамасыз ететін тәрбиелік сипат беруі керек деген қорытындыға келу керек. Әлемдік тәжірибені ескере отырып, жалпы адамзаттық құндылықтар барлық мәдениеттер мен дәуірлердің сөзсіз стандарты болып табылады деп айта аламыз. Жалпыадамзаттық құндылықтарды бұзу қоғамға қарсы қылмыс ретінде қарастырылады. Оларсыз адам өмір сүре алмайды және адамзаттың қалыпты өмірі мүмкін емес.

Алматы қаласы
Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті
Филология факультетінің магистранты
Ақыл Айдана Айнабайқызы

ҚАЗІРГІ ТАҢДАҒЫ «ӘКЕ» ЛЕКСЕМАСЫНЫҢ ЖАҒЫМСЫЗ БЕЙНЕСІ

«Әке» – қоғамда қалыптасқан өзіндік салмағы бар, қазақы танымда ерекше құрметке ие сөз. Алайда қазіргі қазақ қоғамында «әке» лексемасымен қатар қолданылып, жағымсыз коннотациялық мағына беретін сөз тіркестері көптеп кездеседі. Ең алдымен, әке жақсылық пен жамандығы жарыса жүретін қарапайым пенде екенін естен шығармағанымыз абзал. Әке де жаман, нашар не қатал болуы мүмкін. Мұның барлығы біздің тіліміз арқылы дүниенің «сүзгіштен» өткен мәдени бейнесі ретінде санамызға сіңеді. Ал тіліміз күнделікті ауызша дискурста, бұқаралық ақпарат құралдарында, әлеуметтік желілерде, түрлі кинофильм материалдары мен бейнежазбалар арқылы берілетіндіктен оның үлесі де арта түседі.

Қазіргі таңда ғылым мен техниканың дамыған ХХІ ғасырында әкенің отбасындағы ғана емес, қоғамдағы рөлі де төмендеген. Себебі қазіргі қазақ отбасындағы әке өзіне тиесілі, отбасы алдындағы міндеті мен борышын толық атқармайды. Оның барлығы тек белгілі бір отбасындағы баланың психологиясына ғана емес, барша қоғамның «әке» жайлы теріс пікір қалыптасуына әсерін тигізеді. Ерте кезден жадымызда орныққан әкенің ардақты образы осылайша санамызда көмескіленіп, мүлде басқа әкенің көз алдымызға елестеуіне жағдай жасайды.

Қазіргі қазақ қоғамында әке беделінің төмендеуін мына жағымсыз коннотациялық мағына үстейтін сөздер мен «әке» лексемасының бірігіп қолданылуы арқылы көруімізге болады. Мысалы: «*Көкек әке*» ата-ана құқығынан айырылды. «*Борышкер әке, тастанды бала*». «*Көгершіндей бола алмаған «көкек әке»*» (<https://jasqazaq.kz>). «*Көкек әкелер көп, алименті жоқ*», «*Көкек әкелер көбейіп барады*», «*Көкек ана, көкек әке, ұяң қайда?*», «*Көкек әкелер көбейіп барады*» (<https://Kazqazeta.kz>). «Әке» лексемасына қатысты газет беттерінде жарияланған мақала тақырыптарын саралай келе, мынадай тақырыптардың түрлері анықталды:

1. «*Ішкіш, маскүнем, араққұмар, алқаш әке*». Ащы судың соңына түскен, ішімдікке салынған адамды ішкіш, маскүнем, араққұмар, алқаш деп айтып жатамыз. Алайда қазіргі уақытта бұл сөз «әке» лексемасымен қатар жұмсалып, әкенің жағымсыз образын ой-санамызда қалыптастырып жүр. Бұл сындық белгілер әкенің жағымсыз әрі орынсыз іс-әрекетінен туған. Арақтың артынан ерген ер адамның одан кейінгі қылығы да оң болмайтындығы анық. БАҚ тіліндегі газет тақырыптарына назар аударсақ:

«*Қыз туа бересің: Шымкентте ішкіш әке 5 баланың анасын 1 күнде тастап кетті. Шымкенттік келіншекте күйеуі қыз туа бергені үшін тастап кеткен. Жығылғанға жұдырық демекші, әкесі тастап кеткен қыздары қатты науқастанып, аурухана төсегіне таңылған*» [*Қыз туа бересің // «Skifnews.kz», 2018*].

«*Бойжеткен маскүнем әкесінен көрген қорлығы туралы айтып жылады. Әкесінің қатал мінезіне шыдамаған жалғыз бауыры 11-сынып оқып жүргенінде асылып өлмек болған. Осыдан кейін әкесі сабасына түскенімен, үнемі қыздарын ренжіткен күйеу балаларының сөзін сөйлейді екен.*» [*Бойжеткен маскүнем әкесінен көрген қорлығын айтып берді // «Stan.kz», 2017*].

– *Е-е-е, алқаш әкесі ішсе шошқа гой. Ішкен жерінде аунап жатып қалады. Байқұс қыз әкесін іздеп мешітке барып қалған шығар. Әжем екеуіміздің арамыздағы әңгіме осымен тәмамдалған* [*Қанат Тілеухан // «Құдайдың үйі»*].

«*Алматы телеарнасындағы «Өмір иірімі» деп аталатын бағдарламаның «Отбасының берекесін кетірген алқаш әке», «Маскүнемдікке салынған әке», «Маскүнем әкесін өлтірмек болған бала» шығарылымдары жарияланған. Бұл бейнежазбаларда ішімдікке салынған әкенің отбасында береке мен бірліктің болмайтындығын, баласы қамқорлықты сырттан іздеп, бала тәрбиесіне назар аударылмай, біршама жаман жағдайлардың салдары көрсетілген*» [<https://www.youtube.com/watch?v=q7lQTNcVPx4>].

Әкесінің маскүнемдікке салынып кеткендігі жайлы жазбаларды іздеп отырып, мына мақалаға көзім түсті:

Анамның айтуынша, сіздің араққұмарлығыңыз сыраға әуестіктен басталған екен. Лагнет, саған сыра! Лагнет, саған атың өшікр арақ. Екеуіңді де жек көремін! Сыра мен арақ әкемді де жек көруіме себепші боп жатқандай... Өмірден түңілдірген, отбасымыздың қиюын қашырған сізді де біртіндеп жек көріп бара жатырмын, әке! Әке, сыраңды ішпеші, арағыңды доғаршы. Әйтпесе, өмір бойы сізді жек

көріп, лагнет айтып өтемін және бұл өмірде менің балалық шағымды, жастық шағымды тозаққа айналдырған сізге о дүниеде тозақ тілеймін, – дейді Зәуре [Қалыбек Т. Әке ішпеші // «Ernur.kz», 2019].

2. «Қатыгез, қатал, залым, жасауыз, мейірімсіз, рақымсыз, опасыз, безбүйрек, тасжүрек, тасбауыр әке». «Әке» лексемасымен қатар қолданылатын бұл белгілер де негізінен адамның жаман қасиеттерінің көрсеткіші. Жүрегі мейірімсіз, ешкімге жібімейтін, жаны ашымайтын адамды жоғарыда берілген жағымсыз реңк үстейтін синонимдік қатардағы сөздермен атаймыз. Бүгінгі таңда әкенің ұнамсыз әрі керексіз мінез-құлқының әсерінен тілімізде осындай сөз тіркестері қалыптасып кеткен. Олардың әрқайсысының мағынасын ашу мақсатында тілдік мысалдарымызға назар аударайық:

«Қатыгез әке – қоғамға қатер. Жақында әлеуметтік желіні шарлап кеткен жасауыз әкенің баласын аяусыз ұрып-соққан видеосы көпшілікті шошытты. Бұл – көз көріп, жұртқа жария болған, бұлтартпас айғақ ретінде таралған жағдай. Ал көпшілік біле бермейтін, отбасының ойранын шығарып, құтын қашырып отырған зорлық-зомбылықтар қаншама?! Аталған оқиға Түркістан облысы Қазығұрт ауданына қарасты Қызылқия ауылында болған. Әлеуметтік желіде тараған видеода отағасы баласын аяусыз ұрып жатқаны түсірілген. Тағы бір видеода екінші баласы да опасыз әкесінен оңбай таяқ жепті» [Өтемұрат О. Қатыгез әке-қоғамға қатер // «Егемен Қазақстан», 2020]

«Осы оқиғадан кейін жұмыссыз залым әке Ақтолқынның атынан 6 несие рәсімдеген. Ұрып-соғуын жалғастырып, үйден шығармай қойған. Ал қызына өгей әкесі ұдайы қол көтерген. Әйел полицияға хабарласуға тырысқанымен бәрі нәтиже бермегенін айтады. Қолайлы сәт туғанда Ақтолқын қызымен бірге туыстарына қашып кетеді» [«Stan.kz», 2022].

«Гүлнұрдың отбасында болған сұмдық оқиға өзі жалдап тұратын үйдің сыртқы бейнекамерасына жазылып қалған. Сол күні ол күйеуіне балаларымен серуендеп келуге рұқсат берген екен. Бейнежазбада безбүйрек әкенің қара «Джиппен» келгені көрінеді. Бірақ неге екені белгісіз кішкентай бауырларын күтіп алуға келген 10 жастағы Анельді көкірегінен итеріп жібереді. Әкесінен мұндайды күтпеген қыз үйіне қарай қашып бара жатқанда, ер адам оның соңынан қуып соққының астына алыпты. Кейін қарындасының дауысын естіп сыртқа шыққан 16 жастағы үлкен ұлын да тепкілеп тастайды» [Лабихан Н. Астанада безбүйрек әке өз балаларын тепкілеп, қызының миын шайқалтқан // «qamshy.kz», 2018].

«Тасжүрек әке 4 жасар қызын ұрып-соғып, зорлап тастаған. Алғаш рет қыздың анасы 4 жасар қызының денесінде соққының іздерін көргеніне таң қалыпты. Содан сәуір айында құдық қорғаушыларға жүгінген. Қазір психологтар анасы және қызымен жұмыс істеп жатыр. Оның үстіне, отбасы мардымсыз жәрдемақыға өмір сүреді екен. Қазір қаскүнем қамауға алынып, тергеу амалдары басталып кетті» [Ахметов А. Тасжүрек әке 4 жасар қызын ұрып-соғып, зорлап тастаған // «paryz.kz», 2020].

Қаншама жас отбасылар үшін бала сүю тек арман болып қалуда. Оның артында ажырасу мәселелері туындап жатады. Ал осындай отбасылар бала асырап алуға ұмтылса да, ұзақ жылдар кезекке тұрып, ақыр аяғында бала асырап алу бақыты да бұйырмайды. Көкек ана, тасбауыр әке, тумысынан тірі жетім атанған бейбақ сәби мәселесі қазіргі қоғамның ең өзекті мәселесіне айналып барады. Шыр етіп жарық дүние есігін ашқан шақалақтар қараусыз қалып, балалар үйін шарласа, қаншама бейкүнә бүлдіршіндер туыла салып, қоқыс жәшіктеріне тасталып жатқаны жүректі ауыртпай қоймайды [Ерқараева Ә. Тастанды балалар тағдыры толғандырады // «Жас Алаш», 2022].

2018 жылы 8 тамызда Хабар 24 телеарнасындағы «Өзекті» бағдарламасының «Баласының басын жарған мейірімсіз әке» шығарылымы жарық көрген. Бұл жерде әкенің мейірімін көрмеген, олардың көңіліне зәру бүлдіршіндердің саны артып келе жатқандығын, әрі туған әкесінен әлімжеттік көру мәселесін көтерген.

3. «Өгей әке». Қазақ халқының танымында «өгей» деген атау бұрыннан таныс. Тілдік деректерге жүгінсек, өгей деп өзінен туылмаған, асырап алынған, бөтен, жат адамды атайды екен. Әйелінің алдыңғы некеде туылған балалары жаңа әкеге өгей ұл немесе өгей қыз болып табылады. Бұл сөз әке лексемасына да қатысты болғандықтан, қазіргі уақытта өгей әке тіркесі жағымсыз коннотациялық мағынаға ие:

Алматыда өгей әкеден оңбай таяқ жеген сәби қайтыс болды. Небәрі екі жасар бала аппараттың көмегімен тыныстап жатқан. Оның өмірі үшін 10 күннен бері алысқан ақ халаттылар таңғы сегізде суыт хабарды жеткізді. Айтуларында, апталдай еркектің салған ауыр жарақаттарынан нәресте жүрегі шыдамапты. Титтей баланы тепкінің астына алған әкенің жазасы да осыған байланысты өзгерді [Ортай А. Өгей әкесінің тепкісін көрген бүлдіршінің жүрегі тоқтады].

Қарағандыда кәмелеттік жасқа толмаған екі ұлын ұрып-соғып, 19 жастағы қызын зорлаған өгей әке 9 жылға сотталды. Ол балаларды бірнеше ай бойы діни жоралғы жасауға күшпен үйретпек болған.

Өгей әкенің қаһарынан қорыққан балалар шешелеріне тіс жармапты. Үйдің үлкені бойжеткен қыз зорланған соң ғана анасы полицияның көмегіне жүгінген [Skifnews.kz, 2019].

Әрине, өгей әкелерді толығымен ұнамсыз адам ретінде қарастыру дұрыс емес, дегенмен «өгей әке» тіркесін естіген кез келген адамның танымында эмоционалды жылулық сезілмейді. Сондықтан да біздің тілдік қолданысымызда «өгей әке өгейлігін көрсетті, өгейсіну, бөтенсіну» түсініктері қалыптасқан.

«Әкесіз өскен бала». Өкінішке орай, қазіргі қазақ қоғамында толық емес отбасылар, жалғызбасты аналардың саны көбеюде. Оған негізгі себеп ретінде ажырасудың көп болуы, жар таңдау кезіндегі жауапсыздық, қиындықтыққа төтеп бере алмау, бала алдында жауапкершілікті сезінбеу сынды мәселелерді жатқызуымызға болады. Балалардың толық емес отбасында өсуі әкенің махаббаты мен қамқорлығын толығымен ала алмай, арқа сүйер азаматтың болмауы олардың психологиясына тікелей әсерін тигізеді. Әсіресе ұл балаға оның әкесі негізгі өмірлік нұсқаулығы болып табылады. Оны Б.Соқпақбаевтың «Менің атым – Қожа» шығармасындағы мына үзіндіден көруімізге болады:

Қадыр – менің әкем. Ех, шіркін дүние-ай, десейші! «Әке» деген сөзді айтқанда, жүрегім қарс айрыла жаздайды-ау. Қандай жақын, қандай ыстық. Балалар менің әкем өйтті, менің әкем бұйтті. Менің әкем ананы сатып әперетін болды деп, менің әкем мынаны сатып әперетін болды деп, мақтаныш етіп жатады. Ал мен болсам, әкемнің қандай адам екенін де білмеймін. Өйткені ол майданға аттанғанда мен екі жастамын. Екі жасар ақымақ не біледі, не түсінеді? Сол кеткеннен абзал әкем мол кетті, оралмады...

Ех, қайран әкем. Егер сен тірі болсаң, мүмкін мен бұдан гөрі басқадай болар ма едім. Кім біледі, жер әлемді тулатып, сотқар Қожа атанып жүргенім әкесіз жетім өскендігімнен де шығар.

Кімге де болса бір әке әбден керек. Тіпті селкілдеген шалдардың өздері кейде «жарықтық, әкем анандай еді, әкем мынандай еді» деп, еске алып, армандап отырмай ма?

Психологиялық ғылыми зерттеулерге сүйенсек, әкесіз өскен баланың көптеген өмірлік салаларына, оның ішінде романтикалық қарым-қатынастар мен мансапқа, менталды денсаулығына кері әсерін тигізуі мүмкін екен. Әкесіз өскен балалар көбіне өз-өздеріне сенімсіз, жасқаншақ, шешім қабылдауға шорқақ болып өседі екен. Әрине, оның барлығы жеке өмірлік процесс болғандықтан, әр баланың ой-санасында индивидуалды өзгешеліктер жүреді.

«Әке» сөзінің семантикалық құрамындағы жағымды бағалауыштық компоненті «көкек әке» қолданысының құрамында біртіндеп көмескіленіп, тасаланып, біржолата жоғалады. Қазіргі бұқаралық ақпарат құралдарында жиі қолданысқа түсіп жүрген тілдік бірлік – көкек әке. Негативті мәнде қолданысқа түскен бұл тілдік бірлік қоғамның ащы шындығын таңбалау үшін қолданылады. Қ.Есенова «көкек әке» туралы мынадай пікір білдіреді: «Осылайша Ана деген ардақты есімге толығымен қарама-қарсы мәндес көкек атауының қосарлануы арқылы жасалған «көкек ана» қолданысы қалыптасып, сөзжасамда да, ұлттық санада да орнығып, қоғам өміріндегі үлкен келеңсіздіктің тілдік маркері ретінде танылды. Арада 5-6 жыл өткенде тағы да сол халықтың құлағы, көзі, һәм тілі болатын газет бетінде «көкек ана» моделімен жасалған тағы бір тосын тіркес «көкек әке» қолданыстық сипат ала бастады. Сөйтіп, енді бұрын-соңды көз көріп, құлақ естімеген «көкек әкелер» пайда болды.

Көкек әке...

*Алмаған мені өзіңе мәпелете,
Тағдырым мына менің қате-қате.
Бөлшегің қалай саған бөтен болды,
Баз кештің менен неге, көкек әке?*

*Жүзім сол, менде сенің жанарың да,
Дудар шаш, аумай тартқан қабағым да.
Мен көрген суреттегі түріңменен,
Отырсың «Айтуға оңай» хабарында.*

*Емес қой көкек әке көкек ана
Ер жеттім, балаң едім кеше ғана.
Бірақ та сендей әке тірлігімен,
Болды екен тірі жетім неше бала?*

*Кеткен соң сәбиіңді мойындамай,
Барады өшіп сен деген бойымда арай.
Ұятың кеп, алқымнан алмай жүр-ау,
Әйтпесе, жуандайды мойын қалай?*

*«Әкем бар» деп тым қиын айту қалай?!
Ал саған «бала бар» деп айтуға оңай.
Көрінбей кет көзіме, көкек әкем,
Текті ер емес, теке боп жай туған-ай!*

Адасқан әкем-ай...

Алмас Мұратбек

Жас ақынның өлең жолдарында «көкек әке» ұғымы мынадай тілдік бірліктердің қолданысы арқылы ашылады: *адасқан әке, бөтен әке, тірі жетім, теке, әке текті ер емес*. «Әке» лексемасының астарындағы тілдік ақпарат пен мәдени ақпарат қазіргі қазақ халқының тілдік санасында өзгеріске ұшырағанын бір ғана «көкек әке» тілдік бірлігінің қалыптасқандығынан көруге болады. «Көкек әке» тілдік бірлігінің жағымсыз бағалауыштық мағынасының эмоционалдық әсері күшті болады. Жағымды бағалауыштың мағынаны иеленген «әке» сөзі қоғамда орын алып жатқан әлеуметтік факторлардың әсерінен қоғамдық сананың өзгеріске түсуіне негіз болды. Қоғамның белгілі бір тарихи кезеңде орын алған әлеуметтік құбылыс тілімізде «көкек әке», «адасқан әке», «алқаш әке», жауапсыз әке», «шарасыз әке», «жалғызбасты әке», «безбүйрек әке» бірліктерінің қалыптасуына әсер етті. Қ.Есенованың айтуынша, құндылық компоненті антиқұндылықпен алмастырылды.

Көкек – тұмсығы мен қанаты ұзын, тікше біткен айдары бар сарала түсті құс, «көкек-көкек» деп дауыс шығаратын құс. Қазақ халқының күнтізбесінде наурыздан кейінгі келетін айы. Қазақ халқының дүниетанымында көкек құсы, ең алдымен, көктемнің хабаршысы, көктемнің белгісі ретінде танылады. Мысалы: *Сәскеде сансыз көкек сұңқылдаған, Неткен кез дүние балқып күй тыңдаған! (Аманжолов Қ. Сәскеде сансыз көкек сұңқылдаған). Сылдыр-сылдыр су сылдырар бұлақтан, Тәңірі ме екен тау мен тасты жылатқан. Анда-санда көңіл айтып «Көк!», «Көк!» деп, Шығар даусы көкектің де жұбатқан (Жансүгіров І. Бұлақтың бойында)*. Дегенмен, қазақ халқы көкек құсының өз жұмыртқасын әрбір құстың ұясына бір тасап кете беретін қасиетін білген. Осы қасиетін білген қазақ халқы ассоциация ретінде баласын тастап кететін анаға қатысты айтатын болған. Тілімізде «көкек ана» ұғымы осылай қалыптасқан. Қазіргі БАҚ құралдары тілінде көкек сөзі әке сөзімен тіркеске түсіп, қолданысқа түсе бастады. Алимент төлемейтін, отбасы алдындағы жауапкершілікті өз мойнына алғысы келмейтін әкеге қатысты айтылып жүр.

Сөздің астарында тілдік және мәдени ақпарат жатады. Көкек сөзінің астарындағы тілдік ақпарат: көкек – тұмсығы мен қанаты ұзын, тікше біткен айдары бар сарала түсті құс, «көкек-көкек» деп дауыс шығаратын құс. Қазақ халқының күнтізбесінде наурыздан кейінгі келетін айы. Көкек сөзінің мәдени ақпараты: өз жұмыртқасын әр құстың ұясына тастап кететіндігі, осылайша бұл құстың тиянақсыз, тұрақсыз екендігі айқындалған. Көшпелі өмір салтын ұстанған қазақ халқы жазда жайлауға, қыста қыстауға көшіп-қонып жүріп, қоршаған ортадағы әрбір құстың, әрбір жан-жануардың, әрбір жәндіктің тіршілігін байқап, оны тілдік бірліктердің көмегімен таңбалап отырған. Мәдени ақпарат халықтың дүниетанымымен, салт-дәстүрімен, материалдық және рухани мәдениетімен тікелей байланысып жатады.

Әке және көкек сөздерінің бір-бірімен тіркесуі тілдің табиғатына қайшы келеді. Өйткені көкек қазақ танымында көкек құсы өзінің тұрақсыздығымен, тиянақсыздығымен, өз жұмыртқасын әр құстың ұясына тастап кетуімен ерекшеленеді. Осылайша халықтың дәстүрлі тілдік санасында позитив мәнді иеленген әке сөзі заман ағымына негатив мәнді үстеп алады.

Соңғы кезде «көкек әке» тіркесінің тырнақшасыз жазылып жүргенін және халықтың сөйлеу тілінде жиі қолданысқа түскендігін ескерсек, мұның әдеби нормаға айналып бара жатқанын байқауға болады. Өйткені бауыр еті баласынан безген, жауапкершілікті сезінбейтін, адамгершіліктен алыстаған қазақ ер-азаматтарының мұндай әрекеттері стереотипке айналып бара жатқандай. Қазақы танымдағы «Әке – асқар тау, ана – бауырындағы бұлақ, бала – жағасындағы құрақ» деген стереотиптің бұзылуына себеп болатын мұндай теріс әрекеттерді БАҚ-тан күнделікті кездестіруге болады.

Қазақ тілінің паремиологиялық қорына назар аударсақ, ананың әкенің қамқорлығын білдіретін *асыл әке, қамқор әке* сияқты қолданыстармен қатар *әкенің жақсысы жездедей-ақ, әкенің қарғысы – оқ, ананың қарғысы – боқ* сияқты әкенің қаталдығын көрсететін тілдік бірліктердің бар екенін көреміз. Бұлардан бөлек ата-ананың ақ батасымен қатар көңілін қалдырған перзентіне *теріс батасын* берген әкелердің де тарихта болғаны белгілі. Мәселен, Қыз Жібек жырындағы Төлегенге әкесі Базарбайдың теріс бата беруі және оның көп ұзамай мерт болуының арасында қандай да бір байланыстың болуы шындық. Теріс бата, қарғыс сөздері жағымсыз мәнде жұмсалатыны түсінікті. Демек, әкенің қарғысы Төлегенге оқ болып тиіп тұр. Дегенмен баласының жасаған таңдауына әкесі разы болмағандықтан, анасы Төлегенге ақ батасын береді. Бұл – анаға тән қасиет, ананың балаға деген шексіз махаббаты, ананың мейірімі.

Декреттегі әке. Бала күтіміне байланысты 78 елдің заңнамасында әкелерге демалыс қарастырылған. Бірқатар шет мемлекеттерде әкенің декреттік демалысқа шығуы қалыпты жағдайға айналған. Финляндияда әкелердің 66 % бала күтімі үшін уақытша жұмыстан босатылады. Испанияда әкелерге жалақысының 100 % сақталу кепілдігімен он апта көлемінде бала бағуға демалыс беріледі екен. Сонымен қатар бала күтімі үшін ақылы демалыс беру Google, Microsoft сияқты ірі компанияларда қарастырылған.

Отбасы құндылығын бәрінен биік қоятын халқымыз бала тәрбиесін әке мен анаға ортақ іс деп санайды. Дегенмен, әйел – үйдің, еркек – түздің адамы. Бала тәрбиесімен тек анасы ғана айналысу керек дейтін түсінік тағы бар. Әйтсе де, бала күтіміне байланысты декреттік демалыста анасы ғана емес, әкесі де рәсімдей алатынын бірі білсе бірі білмейді. Еңбек кодексінің 100-бабына сәйкес Қазақстан азаматы немесе азаматшысы жұмыс орнынан бала күтіміне байланысты еңбек демалысына шыға алады.

Қазақ қоғамына жат болған құбылыс қазір қалыпты жағдай. Әкелер де бала күтіміне байланысты демалысқа шығып, жәрдемақыны рәсімдей алады. Кейінгі жылдары декреттік демалысқа шығушы әкелердің қатары айтарлықтай артып, соңғы бес жылда бала күтімімен үйде отырған әкелер саны елу мыңға жеткен.

«Әке» лексемасына қатысты қазіргі стереотиптердің қалыптасуына, оның халықтың санасында тұрақталуына бұқаралық ақпарат құралдарының қосатын үлесі өте үлкен. Бұл туралы Қ.Есенова былай деп жазады: *«Демек, медиа кеңістік қоғам мүшелерін күнделікті жаңалықтардан құлағдар ететін ақпарат таратушы ғана емес, сонымен бірге ұжымдық тілдік санада жаңа қолданыстардың пайда болуына, орнығуына, тіпті әдеби норманың бейәдеби нұсқасы ретінде орнығуына ықпал ететін орта деуге негіз бар».*

Әке – қамқор, қатал. Әкенің ер баланы тәрбиелеуде рөлі үлкен. Әкенің сөйлеген сөзі, өзін өзі ұстауы, оның мінезі, өнері мен білімі – үйде өсіп келе жатқан ұлдарға өнеге. *«Әке көрген оқ жонар»* деген сөз соны меңзейді. Сегіз қырлы, бір сырлы, намысшыл ер, парасатты азамат тәрбиелеу – әрбір әкенің арманы.

Семантика теориясында мағынаның дамуы мен күрделенуі (абстрактіленуі) адамның ассоциативті ойлау жүйесімен тікелей байланысты. Ассоциация – жеке субъективті тәжірибеге негізделген белгілі объект пен құбылыс арасындағы байланыс. Кең мағынада алғанда, ассоциация – айнала қоршаған дүние үзігін таныту үшін қолданылатын психикалық әрекеттер негізінде жүзеге асатын білім алудың көзі. Олай болса, сөз мағынасындағы алуан түрлі өзгерістерді, сөздің келтірінді, ауыс мағыналар да, концептілік жүйеде қолданылуын семантика мен психолингвистиканың ассоциативтік байланыс заңы негізінде түсіндіруге болады.

**Маңғыстау облысының білім басқармасының Бейнеу ауданы бойынша білім бөлімінің
«Ж.Қалдығараев атындағы жалпы білім беретін мектеп» КММ
Бастауыш сынып мұғалімі
Кылышова Алия Жеткізгеновна**

ШЫНЫҒУ. ЗАТТЫҢ АТЫН БІЛДІРЕТІН СӨЗДЕР

Бөлімі:	Сөз және оның мағынасы
Пәні:	Ана тілі
Күні:	
Педагогтің аты-жөні:	Кылышова Алия Жеткізгеновна
Сынып: 1 «Ә»	Қатысқандар саны: Қатыспағандар саны:
Сабақтың тақырыбы	Шынығу. Заттың атын білдіретін сөздер
Оқу бағдарламасына сәйкес оқыту мақсаттары	1.1.7.1 сюжетті сурет бойынша шағын әңгіме құрау 1.4.2.1* заттың атын, қимыл-әрекетін, сынын, санын білдіретін сөздерді ажыратып, орынды қолдану 1.3.6.1 жазу жолын, жоларалықты, жолдың жоғары және төмен сызықтарын сақтап, әріп элементтерін, әріптердің бір-бірімен байланысын көркем жазу талаптарына сай жазу
Сабақтың мақсаты	Суреттер бойынша сөйлемдер құрау Заттың атын білдіретін сөздерді ажырату Әріптердің бір-бірімен байланысын көркем жазу талаптарына сай жазу

Сабақ барысы

Сабақтың кезеңі/уақыты	Педагогтің әрекеті	Оқушының әрекеті	Бағалау	Ресурстар
Сабақтың басы (3 мин)	Ұйымдастыру кезеңі: Психологиялық ахуал орнату. «Қалай сөйлейді?» ойыны 1.Басымыз қалай сөйлейді? 2.Иығымыз қалай сөйлейді? 3.Қолымыз қалай сөйлейді? 4.Аяғымыз қалай сөйлейді?	Оқушылар сабаққа назар аударады. 1.Иә, иә Жоқ, жоқ (басты иеді, шайқайды) 2.Білмеймін, білмеймін (иықты көтереді) 3.сәлем, сәлем (бұлғайды) Сау, бол!, сау бол! Бері кел, бері кел 4.Топ – топ, топ – топ (топылдатады)	Мадақтау Жарайсың!, Керемет! Жақсы! Талпын!	
Сабақтың ортасы (5 мин)	«Ойлан, тап» ойыны Қоржынға жасырылған спорттық бұйымдарды алып, не екенін ажыратып, айт (асық,, шахмат тасы,ысқырық,доп) Бұл заттарды бір сөзбен не деп атайды? Адамдар неге спортпен айналысады?	Сұраққа жауап береді спорттық бұйымдарды байлаулы көзбен не екенін ажыратып, айтады	Мадақтау Жарайсың!, Керемет! Жақсы! Талпын!	асық, шахмат тасы, ысқырық,доп Аудио тыңдалым https://atamuraweb.kz/?

10 мин	Сабақтың тақырыбы мен мақсатын хабарлау Ұжымдық жұмыс ФС «Білімінді қолдан» әдісі Өлеңді алғашқы оқу. Тізбектеп оқу. Мәнерлеп оқу «Серпілген сауал» әдісі -Өлең не туралы? -Өлең неліктен «Шынығу» деп аталған? Талқылау сұрағы: -Шымыр болу үшін тағы не істеу керек?	1. өлеңнің мазмұнын әңгімелейді 2. бірінші сұраққа жауап береді 3. екінші сұраққа жауап береді	Дескриптор: -өлеңнің мазмұнын әңгімелейді -бірінші сұраққа жауап береді -екінші сұраққа жауап береді	page_id=33219 Оқулық 1 –жаттығу 88–бет
10 мин	Жеке жұмыс «Көркем жаз» әдісі 1) 3 әрпі бар сөздерді айт және көркем жаз. 2-жаттығу а) Сөйлемдерді көшіріп жаз. ә) Мағынасын түсініп ал.	1. әріптердің бір-бірімен байланысын көркем жазу талаптарына сай жазады 2. сөйлемдерді қатесіз жазады	Жарайсың!, Жақсы! Дескриптор: - әріптердің бір-бірімен байланысын көркем жазу талаптарына сай жазады -сөйлемдерді қатесіз жазады	Оқулық 2-жаттығу 88 -бет Дәптер Қаламсап
Сергіту сәті 2 минут	«Бала, бала, балапан» әуеніне қол,аяқ жаттығуына арналған қимылдар жаса	Әуенге сәйкес қол жаттығуларын жасайды	Жарайсыңдар! Керемет!	Бейнежазба
8 мин	Ұжымдық жұмыс 3-жаттығу «Ойлан, тап» әдісі Суреттер бойынша сөйлем құра. Заттың атын білдіретін сөздерді тап. Топтық жұмыс 1-топ Адасқан әріптер- сөздерді тап 2-топ Жалғасын тап- сәйкестендіру 3-топ «Венгр» әдісі- әріптердің арасынан жасырын сөзді тап	1. суреттер бойынша сөйлемдер құрайды 2. заттың атын білдіретін сөздерді табады Тапсырманы топпен орындап, постер қорғайды	Дескриптор: -суреттер бойынша сөйлемдер құрайды -заттың атын білдіретін сөздерді табады «Отшашу» , «Бас бармақ» арқылы бірін-бірі бағалау	Оқулық 3 –жаттығу 89-бет Дәптер Қаламсап Маркер, А3 бетше,
Сабақтың соңы 7 мин	Ұжымдық жұмыс «Венн диаграммасы» Суретті атайды,сұрақ бойынша орналастырады. Кері байланыс Бағалау	Бүгінгі сабақтан алған әсерлерін күлегештермен көрсетеді.	Жарайсың!, Жақсы! Керемет! Талпын!	Венн диаграммасы, суреттер

**Алматы қаласы Білім басқармасының
«М.Ломоносов атындағы №38 Қазақстан-Ресей гимназиясы» коммуналдық мемлекеттік мекемесі
Қазақ тілі мен әдебиеті пәні мұғалімі, педагог-сарапшы
Талғатқызы Жұлдыз**

ҚАЗАҚ ТІЛІ МЕН ӘДЕБИЕТІ САБАҚТАРЫНДА ОҚУШЫЛАРДЫҢ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫН ДАМУҒА БАҒЫТТАЛҒАН ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТӘСІЛДЕР

Қазіргі таңда оқушылардың теориялық білімін өмірмен байланыстырып, оны қолдана білуге, өзін-өзі дамытуға бағытталған жұмыстарға көңіл бөлінуде, соның нәтижесінде еліміздің түкпір-түкпірінде оқытудың жаңа әдіс-тәсілдерімен қаруланған бірқатар ұстаздар шәкірттерінің жаңа дағдыларды меңгеруіне жол ашып, жаңа нәтижелерге қол жеткізуде. Соның бірі – функционалдық сауаттылықты дамытуда білім мазмұнын жаңарту.

Бүгінгі таңда білім беру "Қазақстан–2050" ұзақ мерзімді стратегиясының маңызды басымдықтарының бірі болып танылды. Білім беру сапасын арттыру жөніндегі жұмыстың маңызды бағыттары білім беру процесіне қатысушылардың барлығының үздік білім беру ресурстары мен технологияларына тең қолжетімділігін қамтамасыз ету болып табылады; оқушылардың тез өзгеретін әлемде табысқа жетуді қамтамасыз ететін білім алу қажеттілігін қанағаттандыру; жалпы білім беретін мектептерде Қазақстан Республикасының зияткерлік, физикалық және рухани дамыған азаматын қалыптастыру.

Қазіргі мектептің маңызды міндеттерінің бірі – функционалдық сауатты адамдарды қалыптастыру. Құзіреттілікке негізделген әдіс бірінші кезекте оқушының санасын емес, танымда, адамдар арасындағы қарым-қатынаста, кәсіби өмірде, жеке тұлғаның өзін-өзі анықтауында туындайтын мәселелерді шеше білуді алға қояды.

Қазақстан Республикасында оқушылардың оқу жетістіктерін сырттай бағалау шеңберінде бағаланатын функционалдық сауаттылықтың түрлері мыналар болып табылады: оқу сауаттылығы (қазақ және орыс тілдері); математикалық сауаттылық; жаратылыстану сауаттылығы (физика, химия, биология, география). Осыған байланысты отандық білім беру балалардың әр түрлі оқу және өмірлік жағдаяттарда, тұлғааралық қарым-қатынаста және әлеуметтік қарым-қатынастарда білімін қолдана білу дағдыларын дамытуға бағытталуы керек.

Мектепте қазақ тілін оқыту басты мақсатты көздейді: қазақ тілі сабағында оқушылардың коммуникативтік құзыреттілігін дамыту, яғни қазақ тілін қарым-қатынас құралы ретінде меңгерту. Қазақстан дүниежүзілік қоғамдастықтың өміріне күннен-күнге көбірек араласып, халықаралық байланыстар кеңейіп келе жатқандықтан, қазақ тілі мемлекеттік тіл ретінде адам қызметінің барлық салаларында шынымен қажет бола бастады. Осының бәрі қазақ тілінің академиялық пән ретіндегі мәртебесін көтеріп, қазақ тілін оқытудағы коммуникативті-бағдарлы тәсіл дәстүрін жалғастыруға мәжбүр ететіні сөзсіз.

Коммуникативті құзіреттіліктің құрамдас құрамы:

1. Сөйлеу құзыреттілігі – оқушылардың сөйлеу (диалогтік және монологтық сөйлеу, рөлдік ойын, талқылау), тыңдау (конспектілеу, мәтін мазмұнын қорытындылау, тілдік болжамды дамыту), оқу (көру, іздеу, танысу, тұжырымдау, өзіндік пікір, негізгі ой мәтінін түсіну) және жазу (формаларды толтыру, сипаттама жазу, жетіспейтін ақпаратты толықтыру).

2. Тілдік құзіреттілік – сөздің айтылуын, лексикалық және грамматикалық аспектілерін меңгеру, сонымен қатар орфографиялық дағдыларды меңгеру.

3. Әлеуметтік-мәдени құзыреттілік – оқытылатын тілдің елдері туралы әлеуметтік-мәдени білімдердің белгілі бір жиынтығын меңгеру және оларды шет тілдік қарым-қатынас процесінде қолдана білу, сонымен қатар өз елін және оның мәдениетін көрсете білу.

4. Компенсаторлық құзіреттілік – ақпаратты қабылдау және беру кезінде тілдік құралдардың жетіспеушілігі жағдайында жағдайдан шыға білу.

Қазақ тілін оқыту процесінде функционалдық сауаттылыққа әртүрлі тәсілдермен қол жеткізуге болады. Тілді оқытудың негізгі құрамдас бөлігі қызығушылық болып табылады, сондықтан сабақтарда келесі заманауи педагогикалық технологияларды қолдануға болады: шағын топтарда оқыту;

пікірталастар; мәселелік бағыттағы рөлдік және іскерлік ойындар; ситуациялық талдау; зерттеу; іздеу; жоба әдісі; драматизация; сыни ойлау технологиясы; АКТ қолдану; оқытуды даралау технологиясы.

Жаңа технологияларды қолдану:

- балалардың қызығушылығын арттырады және тереңдетеді;
- оқушылардың өз бетінше танымдық іс-әрекеті саласындағы құзыреттіліктерін қалыптастыру арқылы шығармашылық қабілеттерін дамытады (оқуға баулу, қызығушылықты дамыту, ой-өрісін кеңейту, сыни тұрғыдан ойлау);
- оқушыларға үлкен көлемдегі ақпаратпен жұмыс істеу дағдыларын, зерттеу дағдыларын (мәселені көру және оны шешу жолдарын көрсету), коммуникативті дағдыларды (топпен жұмыс) алуға көмектеседі.

Сабақ-ойын, сабақ-сайыс, сабақ-конференция, рөлдік ойын – оқушылардың қазақ тілін оқуға деген ынтасын және өзін-өзі жетілдіруге құштарлығын қалыптастыру. Іс-әрекеттің мұндай формалары тұлғалық нәтижелерді қалыптастыруға мүмкіндік береді: коммуникативті құзыреттілігін қалыптастыру; ерік-жігер, мақсаттылық, шығармашылық, бастамашылық, еңбексүйгіштік, тәртіптілік сияқты қасиеттерді дамытады.

Драмалау, сахналау – оқушылардың негізгі құзыреттіліктерін қалыптастыру және дамыту құралы. Бала өзін әртүрлі рөлдерде сынай алады. Балалар актерлік шеберлікті, сахналық сөйлеуді, пластикумен үйренеді, музыкаға құлақтары дамиды, дауысы шыңдалады және, әрине, қазақ тілі бойынша білімдерін жетілдіреді. Осы арқылы біз мемлекеттік тілді меңгеруде жеке нәтижелерге қол жеткіземіз: жалпы өзіміздің сөйлеу мәдениетімізді жетілдіруге ұмтылу; тіл арқылы өзін-өзі жүзеге асыру мүмкіндіктерін сезіну.

Жобалау әдісін қолдану. Қазақ тілін оқытуда жоба әдісі қиын, бірақ тиімді болып саналады. Жобалау әдісі оқушылардың алған білімдерін практикада қолдануға мүмкіндік береді. Жобалық әдіс жұмысты жеке немесе шағын топтарда орындауды қамтиды. Жобаларды қорғау кезінде кеңінен талқылау жүргізіледі.

Сын тұрғысынан ойлау технологиясын пайдалану қоршаған әлемге барынша бейімделуге мүмкіндік береді. Сыни тұрғыдан ойлау әдістемесі белсенділікті, дербестікті, жауапкершілікті дамытуға бағытталғандықтан, тек оқу процесінде ғана емес, кейінгі өмірде де қажет болатын қасиеттер. Сондықтан қазақ тілін сыни тұрғыдан ойлау технологиясы арқылы оқыту бір мақсатқа бағынады: оқушыларды «ояту», оқытылатын материалға деген қызығушылықты ояту, сан алуан тапсырмаларды шығара алатын шығармашыл тұлғаға айналдыру. Әрине, мұғалім оқытудың бірнеше әдістерін біліп, тәжірибеде қолдануы қажет. Бірақ сабақтың сәтті өтуінің кілті тек технологияны таңдауда ғана емес, әр баланың сабаққа деген қызығушылығын ояту маңызды, яғни. оқушылардың ішкі мотивациясын қалыптастыру. Әрбір оқушы дарынды, ал мектеп пен мұғалімнің міндеті – оқушының ерекшеліктерін дер кезінде танып, оның қабілетін дамытуда педагогикалық қолдау көрсету.

Қолданылған әдебиеттер:

1. Государственный общеобязательный стандарт среднего образования (начального, основного среднего, общего среднего образования), утвержденный постановлением Правительства РК от 23 августа 2012 года №1080 (ГОСО РК 1.4.002-2012);
2. Қ.С.Құлманов, Б.С.Абдуова, Г.Т.Өтелбай, Қ.А.Ахметова, Л.Б. Байболат. Цифровые образовательные ресурсы «Қазақтілі – І» и «Қазақтілі – ІІ» для специальностей ВПО с русским языком обучения» (ЭЕМ-ға арналған бағдарлама). Авторлық құқық. 01.04.2014 ж. №438 және 19.03.2014 ж. №378 куәліктері.

**Қарағанды облысы, Саран қаласы
Абай атындағы жалпы білім беретін мектебі
Бастауыш сынып мұғалімі
Серикова Гульден Абдильхамидовна**

ӘДЕБИЕТТІК ОҚУ ПӘНІНДЕГІ МӘТІНМЕН ЖҰМЫС ТҮРЛЕРІ

Аннотация. Мақала бастауыш мектептегі әдебиеттік оқу сабақтарының қызықты саласына тереңірек үңіліп, мұғалімдердің мәтіндік материалдармен жас саналарды қызықтыруының әртүрлі тәсілдеріне жарық түсіреді. Оқуға деген сүйіспеншілікті және түсіну дағдыларын ерте бастан тәрбиелеудің маңыздылығын түсіне отырып, біз әдеби сабақтарды тек білімді ғана емес, сонымен қатар жас оқушылар үшін қызықты ететін әр түрлі іс-әрекет түрлерін зерттейміз.

Кілт сөздер: әдебиеттік оқу, бастауыш сынып, мәтінмен жұмыс, оқу құзыреттілігі.

Әдебиеттік оқу – бастауыш сынып оқушыларын тәрбиелеудегі маңызды пәндердің бірі, оқушы тұлғасын қалыптастырудың негізі. Әдебиеттік оқуды оқып-үйрену барысында білім алушыларда сөйлеудің негізгі дағдылары қалыптасады. Әдебиеттік оқуға шынайы қызығушылық танытқан бала болашақта басқа адамдармен араласқанда өз ойын дұрыс жеткізуге мүмкіндік алады.

Оқушылардың жан-жақты және үйлесімді дамуы үшін әдеби оқудың маңыздылығы бастауыш сынып мұғалімінің қызметін реттейтін нормативтік құжаттарда айтылған.

Бастауыш білім берудің оқу бағдарламасында төменгі сынып оқушыларының әдебиетті оқу процесінде көркем әдебиетті толық қабылдауға, өз қиялында сөздік көркем бейнелерді жаңғыртуға, оқығандарына эмоционалды түрде жауап беруге, өз көзқарасын білдіру және әңгімелесушінің пікірін құрметтеуге баса назар аударылады. Білім алушылар өнер туындысын өнердің ерекше түрі ретінде қабылдауға, оны эстетикалық қажеттіліктер мен сезімдерді қалыптастырудың қайнар көздері ретінде өнердің басқа түрлерімен байланыстыруға, көркем шығармаларда көрініс табатын ана тілінің кейбір коммуникативті және эстетикалық мүмкіндіктерімен танысуға мүмкіндік алады, өзінің өмірлік тәжірибесін көркем әсермен байланыстыра білуге үйренеді.

Әдебиеттік оқу сабақтарының негізгі міндеттері:

- оқу дағдыларын қалыптастыру, бекіту және бірте-бірте жетілдіру;
- дауыстап және өз бетінше дұрыс, еркін және мәнерлеп оқу;
- көркем шығарманы толық қабылдау, мазмұнына эмоционалды түрде жауап беру дағдыларын қалыптастыру;
- адамгершілік-эстетикалық идеялар мен сезімдерді, шығармашылық және рекреативті қиялды дамыту;
- сөздік қорын және байланыстырып сөйлеуін дамыту, ана тілі туралы мағлұмат беру;
- балалардың қоршаған әлем туралы алғашқы білімдері мен түсініктерін кеңейту, ой-өрісін кеңейту, сенсорлық тәжірибені байыту және танымдық белсенділікті дамыту;
- кітапқа, өз бетінше оқуға, шығармашылыққа деген қызығушылықтарын ояту.

Оқуға үйретудің сан алуан міндеттері мәтінмен жұмыс негізінде сыныпта және сыныптан тыс оқу нәтижесінде шешіледі. Балалар оқығандары туралы сұрақтарға жауап беруге және оқығандарымен

байланысты бақылауларына, оқу нәтижесінде алған білімдерін өз тәжірибелерімен, бақылауларымен және бұрын оқылған мәтіндермен салыстыруға үйренеді. Сұрақтарға жауап беруден оқушылар «мәтін» ұғымын оның негізгі белгілерімен: тақырыптық бірлігімен және құрылымдық тұтастығымен практикалық түрде меңгере отырып, біртұтас мәлімдеме жасауға көшеді. Осы бағыттағы жүйелі жұмыстың нәтижесінде оқушылар алдымен мұғалімнің көмегімен қабілетті меңгереді, содан кейін шығарманың негізгі идеясын (тақырыбын) өз бетінше анықтайды, мәтінді басы (кіріспе), орта (негізгі), соңғы (қорытынды) бөлімдерге бөліп және олардың тақырыбы бойынша жоспар құру үшін ұжымдық жұмысқа қатысу, сондай-ақ оқылған материалдың мазмұнын және оған иллюстрацияларды жеткізуге дағдыланады.

Балаларда көркем шығармаларды талдау нәтижесінде, сонымен қатар мұғалімнің әртүрлі тапсырмаларын орындау кезінде өзіндік сөйлеу тәжірибесінде игерілетін мәтіннің әртүрлі түрлері – баяндау, суреттеу, пайымдау туралы бастапқы түсінік қалыптасады.

Мәтінді түсінудегі, логикалық байланыстарды орнатудағы қиындықтарды жеңу үшін балаларға мәтіндерде сипатталған заттар, құбылыстар мен оқиғалар туралы жарқын түсініктер жасауға, тікелей бақылаулар мен экскурсиялар арқылы өздерінің сенсорлық тәжірибесін қалыптастыруға бағытталған оқуларына байланысты жүргізілетін арнайы дайындық жұмыстары қажет.

Оқу сабағында сөйлеу мәдениетіне, сөздік қорын дамытып, белсендіруге үнемі көңіл бөлінеді. Балаларды қайталауда авторлық сөйлеу үлгілерін пайдалануға, мақал-мәтелдерді қолдануға, сөйлемдерді грамматикалық жағынан дұрыс құрастыруға, әдеби дыбыстауға үйретіледі.

Жоғарыда аталған міндеттер мен әрекет түрлерінің барлығы дерлік оқушылардың сөйлеуін дамытуға қолайлы жағдай жасау қажеттігін білдіреді. Бұл бағыттағы ең тиімді әдіс иллюстрация болады, өйткені дәл осы мемлекеттік білім стандартының нормаларымен белгіленген оқуға жүйелік-белсенділік тәсілін енгізуге ықпал етеді және үлкен тәрбиелік мәні бар. Иллюстрация оқушылардың зерттеу объектісіне эмоционалды-құндылық қатынасын қалыптастыруға мүмкіндік береді, олардың танымдық белсенділігін ынталандырады, оқушылардың диалогтық және монологтық сөйлеуін дамытады.

В.П. Глухова пікірі бойынша, «Әдебиеттік оқу сабақтарында монологты оқыту кезінде мәтін тіл мен сөйлеудің дербес бірлігі ретінде әрекет етуі керек, өйткені ол тіл қызметінің жүйеленген үлгісі болып табылады. Мәтін деңгейінде қабылдау, ойлау, есте сақтау сияқты психикалық процестердің белсенділігі мүмкін болғандықтан, тілді табысты меңгеру факторы ретінде мәтінді талдау және айтылымның логикалық құрылысы дағдыларын қалыптастыру, сондай-ақ мәтінді сөйлеу және ойлау әрекетінің өнімі ретінде қарастыру керек».

Көркем шығарманы толыққанды қабылдау мәселесімен көптеген танымал отандық ғалымдар, психологтар, әдіскерлер жұмыс істеді және айналысуда. Білімді эффективті меңгеру үшін көрнекі материалдарды қолдану көмектеседі.

Иллюстративті материал дәстүрлі түрде кез келген мектеп оқулығының маңызды құрамдас бөлігі болып саналады, ол мәтіндік материалды органикалық түрде толықтырады, балалардың оқу материалын қабылдауына көрнекі тірек жасайды және кейбір құбылыстарды, түсініктерді көрнекі бейне формасында түсіреді. Дегенмен, сабақта оқу қарым-қатынасын ұйымдастыру үшін көбінесе тақырыптық және сюжетті суреттер түрінде ұсынылатын иллюстрациялық материалдың ресурстары, әдетте, ескерілмейді және зерттелмейді. Біріншіден, «Әдебиеттік оқу» пәнін көркем мәтін арқылы жүргізілетін мұғалім мен оқушылар арасындағы тәрбиелік байланысты ұйымдастыру кеңістігі ретінде қарастыруға болады. Екіншіден, иллюстрациялардың негізгі бөлігі мәтіндерді сүйемелдесе, екінші (кіші) бөлігі сыныптағы оқу-тәрбие процесіне қызмет етіп, қосалқы рөл атқарады. Үшіншіден, мәтіннің басымдылығы мен иллюстрацияның екіншілік сипаты туралы ұстанымға сүйене отырып, көркем мәтінмен жұмыс істеу кезінде сөз бен көрнекі бейненің қалай біріктірілгенін түсіну маңызды.

Бастауыш сыныптардағы әдеби оқу сабақтарында оқушылардың оқу күзіреттілігін қалыптастыру мақсатында мұғалімнің тәжірибесіне келесі заманауи технологиялар мен оқыту әдістерін енгізіп, әрі қарай пайдаланған жөн:

Продуктивті оқу технологиясы. Бұл технологияның мақсаты бастауыш сынып оқушыларының мәтінді оқуға дейінгі, мәтінді оқу әрі қарай мәтінді оқығаннан кейінгі жұмыс барысында дұрыс оқу әрекетін қалыптастыру болып табылады.

Продуктивті оқу технологиясы мәтіннің кез келген түрімен жұмыс істеудің үш кезеңін қамтиды:

- оқу алдында мәтінмен жұмыс: антиципация (алдағы оқуды болжау) – мәтіннің мағыналық, тақырыптық, эмоционалдық бағытын анықтау. «Логикалық тізбектер» әдісі (бұл стратегияны мәтінді

оқығаннан кейінгі кезеңде де қолдануға болады). Бұл стратегияда оқушыларға логикалық мәлімдемелердің үзілген тізбегі ұсынылады және тапсырма берілген мәлімдемелердің ретін қалпына келтіру болып табылады.

- мәтінді оқу барысындағы жұмыс: алғашқы оқудан кейін оқушылардың алғашқы болжамдарының мазмұнымен сәйкестігін және оқылғанның эмоционалдық бояуын анықтау; қайта оқу, тірек сөздерді ерекшелеу, мәтін арқылы автормен диалог жүргізу, оқуға түсініктеме беру. Кестелерді құрастыру. Бұл стратегияның мақсаты таңдап оқу дағдыларын үйрету және мәтіндік ақпаратты басқа формаға айналдыру болып табылады.

«G - S - R» (аннотация - қысқаша қайталау - түсінік айту).

Стратегияның атауы латын әріптерімен көрсетіледі, мұнда G – Gist – мәтіндік аннотация, S – Summare – мәтін мазмұнының қосындысы, ол мәтіннің рефераты да, оның қысқаша түсінігі де бола алады, R – Reteling – оқылған мәтінді баяндау. Бұл стратегия өте күрделі және оқушылардан мәтінге түсініктеме беруді, қысқаша және толық қайталауды талап етеді, бұл өз кезегінде мәтіннің мазмұнын құрайтын ақпаратпен жұмыс істеудің ең сұранысқа ие дағдыларының бірі болып табылады.

Бұл стратегияны әзірлеу оқушылар мен мұғалімдердің басқа сипаттағы мәтіндермен бірлескен жұмысын талап етеді.

- оқылған соң мәтінмен жұмыс: оқылғанды ұжымдық талқылау. Жазушымен танысу, иллюстрациямен жұмыс; оқу әрекетінің кейбір саласына негізделген шығармашылық тапсырмалар. «Блум текшесі» әдісі. Белгілі американдық педагог Бенджамин Блум педагогикалық техниканың бірнеше стратегияларының авторы, олардың бірі – «Блум текшесі» әдісі.

Мәселелік оқыту технологиясын қолдану бастауыш сынып оқушыларының білімді тереңірек меңгеруіне мүмкіндік береді, аналитикалық әрі логикалық ойлауды дамытуға ықпал етеді, білімді кешенді пайдалануға бағыттайды.

Әдебиеттік оқу сабағында оқушыларға мұғалім әдеби шығарманың тақырыбын, тараулардың атауларын, әдеби шығарманың шағын фрагментін оқып, балаларды бұл шығарманың не туралы екенін, басты кейіпкерлер кім болуы мүмкін екендігі, сонымен қатар іс-әрекеттердің жұмыста қалай дамидығы, тараулардың қайсысы шарықтау шегіне айналуы мүмкін екенін ойлануға шақырады.

Іскерлік, рөлдік, сюжетті, дидактикалық ойындармен ұсынылған және бастауыш сынып оқушыларының оқу-тәрбие процесінде маңызды орын алатын **ойын технологиялары**, олар оқушылардың танымдық қызығушылықтарын тәрбиелеуге және белсендіруге ықпал етіп қана қоймайды, сонымен қатар басқа да бірқатар функцияларды орындайды:

- материалдың ерекшеліктерін ескере отырып, дұрыс ұйымдастырылған ойын есте сақтауды жаттықтырады;
- балалардың сөйлеу дағдылары мен қабілеттерін дамытуға көмектеседі;
- оқушылардың ақыл-ой белсенділігін ынталандырады;
- әдеби оқуға және бастауыш сыныптың басқа да пәндеріне зейіні мен танымдық қызығушылығын дамытады.

Қорытындылай келе, әдебиеттік оқу пәнінде мәтінмен жұмыс жасау арқылы бастауыш сынып оқушыларының оқу құзыреттілігін дамытуға бағытталған технологиялар деп коммуникативті-танымдық тапсырмаға сәйкес графикалық түрде жобаланған мәтіндік ақпаратты қабылдау және оны тұлғалық-семантикалық қатынасқа өңдеу үшін қолданатын әдіс-тәсілдердің әртүрлі комбинациялары түсініледі.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Калдыкозова С.Е., Темирбекова Г.А., Баймурзаева К.Б., Таутаева Г., Имамсидикова Х. Формирование читательской грамотности при работе с сплошными текстами // Наука и мир. 2021. Т. 2. № 4 (92). С. 18-24.
2. Москалькова Н.П. Работа с текстом как предпосылка формирования читательской грамотности // В сборнике: Актуальные проблемы методики начального обучения и эстетического воспитания учащихся. материалы IV республиканской научно-практической конференции. 2017. С. 160-163.
3. Яковлева В.И. Пути совершенствования навыков чтения [Текст] / В.И. Яковлева // Начальная школа. - 2016. - № 6. – С.14-20.

**Түркістан облысы, Ордабасы ауданы, Шұбарсу ауылы
"Өмірхан Қозыбақ мектебі" жауапкершілігі шектеулі серіктестігі
Бастауыш сынып мұғалімі, педагог-зерттеуші
Момбекова Бахтыгуль Абдихадировна**

ОҚУШЫЛАРДЫҢ ЛОГИКАЛЫҚ ОЙЛАУ DAҒДЫСЫН ДАМУДЫҢ НЕГІЗГІ ШАРТТАРЫ

Қазіргі уақытта бастауыш сыныптарда баланы тек оқуға, санауға және жазуға үйретіп қана қоймай, өзін-өзі дамыту, өзін-өзі тану дағдыларын қалыптастыру керек. Сондықтан бастауыш сынып мұғалімінің алдында тұрған маңызды міндеттердің бірі-балаларға тұжырымдар жасауға, дәлелдер келтіруге, бір-бірімен логикалық байланысты тұжырымдар жасауға, өз пікірлерін негіздей отырып қорытынды жасауға және сайып келгенде өз бетінше білім алуға мүмкіндік беретін тәуелсіз ойлау логикасын дамыту.

Логикалық ойлауды дамыту күрделі процесс. Ол баланың практикалық іс-әрекетімен, оның қорытынды жасап, өз іс-әрекетінің және айналасындағылардың салдарын көре білуімен байланысты. Бұл даму деңгейін мақсатты оқыту арқылы жүзеге асыруға болады. Баланың психикалық және тұлғалық дамуындағы тәрбиенің жетекші рөлін ескере отырып, мұндай көзқарас шын мәнінде қажет.

Ойлауды дамыту процесі ақыл-ой әрекеттерінің жалпыланған әдістерін (салыстыру, жалпылау, талдау, синтез, жіктеу, аналогия) қалыптастыру мен дамытудан тұрады, бұл ойлаудың өзі танымның кез-келген саласында, соның ішінде математикада процесс ретінде жұмыс істеуінің жалпы шарты болып табылады. Ақыл-ой әрекеттерін қалыптастыру математикалық ойлауды дамытудың абсолютті қажеттілігі болып табылады және бұл ақыл-ой әрекеттері логикалық ақыл-ой әрекеттерінің әдістері деп те аталады. Олардың қалыптасуы баланың математикалық қабілеттерінің дамуын ынталандырады.

Жалпы логикалық дағдыларды қалыптастыру процесінің негізгі шарттары, ең алдымен, оның барлық сатыларында мектеп пәндерін оқыту процесіне назар аудару, сабақтастық және байланыстыру болып табылады.

Логикалық ойлауды дамытудың әртүрлі тәсілдерінің болуына қарамастан, зерттеушілердің көпшілігі оқу процесінде логикалық ойлауды дамыту мынаны білдіреді:

- оқушылардың бақыланатын заттарды салыстыру, оларда ортақ қасиеттер мен айырмашылықтарды табу қабілетін дамыту;
- заттардың маңызды қасиеттерін ажырата білу және оларды екінші, маңызды емес нәрселерден алшақтату (абстракциялау) қабілетін дамыту;
- балаларды әр құрамдас бөлікті білу мақсатында затты құрамдас бөліктерге бөлуге (талдауға) және бөлшектердің өзара әрекеттесуін және объектіні біртұтас тұтастық ретінде біле отырып, бөлшектелген ақыл-ой объектілерін бір бүтінге біріктіруге (синтездеуге) үйрету;
- фактілерді жалпылау қабілетін ояту;
- оқушыларда өз пайымдауларының ақиқатын сенімді түрде дәлелдеу және жалған тұжырымдарды жоққа шығару қабілетін дамыту;
- оқушылардың ойларының дәл, дәйекті, негізді түрде баяндалуын қамтамасыз ету.

Оқушылардың логикалық ойлауын қалыптастыруға негізінен инновациялық технологиялар ықпал етеді. Логикалық ойлауды қалыптастыру процесінде инновациялық технологияларды қолданудың бірнеше ерекшеліктері бар:

- логикалық ойлауды оқыту процесінің ғылыми негізделген заңдылықтарына сүйену;
- оқу ақпаратының оқушылардың логикалық ойлауын қалыптастыру міндеттеріне сәйкестігі;
- технологиялар мен олардың компоненттерінің рефлексия мен шығармашылыққа мотивация жасауға бағдарлануы;
- білім беру процесінің субъектілері арасындағы қарым-қатынас жағдайларын құру;
- оқушылардың логикалық ойлау дағдыларын анықтау мақсатында мәтінмен жұмыс істеу бойынша ұсыныстар;
- мәтінмен жұмыс істеудің әртүрлі визуалды формалары мен стратегияларын таныстыру.

Оқушылардың логикалық ойлауын қалыптастыру процесінде инновациялық технологиялардың белсенді қолданылатын түрлеріне жобалау бойынша сабақтар мен пікірталастар жатады.

Нақты оқу мақсаттарын жүзеге асыруға бағытталған инновациялық технологиялар ашық стратегиялар жүйесі болып табылады. Олардың көмегімен оқушыларда тәуелсіз логикалық ойлау қалыптасады. Бастауыш сынып оқушыларында логикалық ойлау, ең алдымен оқу және жазу кезінде көрінеді. Оқу сабақтарында оқушыларға сюжеттік мәтіндер, әңгімелер мен ертегілер ұсынылады, олардың негізінде логикалық ойлауды қалыптастыру мақсатында жазбаша тапсырмалар жасалады. Бұл тапсырмалар, біріншіден, оқушылар үшін қызықты болуы керек, екіншіден, логикалық ойлауды қалыптастыруға бағытталған болуы шарт. Сонымен қатар, осы типтегі тапсырмалар оқушылардың көркем шығарманы талдауға деген қызығушылығын оятуға арналған.

Бастауыш сынып оқушыларында логикалық ойлауды қалыптастыру үшін тақырыптық байланысты мәтіндерді таңдау да маңызды. Оларды талдау барысында оқушылар жағымды және жағымсыз кейіпкерлерді бөліп көрсетеді, оларды сипаттайды. Әр кейіпкерді сипаттау үшін оқушылар дауыспен оларға деген көзқарастарын білдіретін ерекше интонацияны таңдайды. Мұндай оқу жағдайларында оқушылар логикалық ойлау элементтерін қалыптастыра бастайды. Мәтінді оқу және талдау барысында мұғалім оқушыларды логикалық ойлауға итермелейтін сұрақтар қоюы керек. Көркем мәтінді оқуды бастамас бұрын оқушылардың мазмұны туралы, кейіпкерлердің қайсысы белсенді және позитивті, кім пассивті және неге адамдарға ұнамайтындығы туралы ойлауға деген ұмтылысын ынталандырған жөн. Оқушылар кейіпкерге объективті баға беру үшін мәтінге және олардың өмірлік тәжірибесіне бірнеше рет жүгінуі керек. Логикалық ойлау оқушыларға кейіпкерлер мен қоршаған шындықтың байланысы мен қарым-қатынасын түсінуге көмектеседі.

Оқушылардың логикалық ойлауын дамытудың тағы да бір стандартты емес әдістердің бірі - логикалық есептерді шешу болып табылады. Олар балалардың ақыл-ойын жаттықтырады, көкжиегін кеңейтеді. Стандартты емес логикалық есептер ұғымдарды, оларға амалдарды, әртүрлі математикалық конструкцияларды қолданумен байланысты ойлау процесін жүзеге асыруға арналған тапсырмаларды білдіреді. Оқушыларға осындай тапсырмаларды ұсына отырып, олардың математикалық амалдарды орындау қабілетін қалыптастырамыз және сонымен бірге оларды дамытамыз.

Стандартты емес тапсырмаларды қолдану жалпылау, талдау, синтез, салыстыру, жіктеу, абстракция сияқты ойлау операцияларының дамуына ықпал етеді. Ақыл-ой белсенділігінің деңгейінің жоғарылауы оқушылардың тек математика сабақтарында ғана емес, барлық басқа пәндер бойынша білім сапасының жақсаруына әкелді. Осы жұмыс жүйесін қолданғаннан кейін оқушылардың математикадан оқу материалын оқуға деген қызығушылығы артты.

Негізгі математикалық ұғымдардағы балалардың білімін, дағдыларын дамытудың ең тиімді әдісі - ойын. Ойынды негізгі математикалық ұғымдарды дамытудың реттелетін процесі ретінде емес, бала саналы түрде қабылдайтын, салыстыратын, нәтижеге жету жолдары мен әдістерін таңдайтын, өз жолындағы қиындықтарды жеңуде тәуелсіздік танытатын еркін әрекет ретінде қарастырған жөн. Математикалық мазмұны бар әрбір дидактикалық ойынның өз міндеттері бар: есептеулерді орындау қабілетін дамыту, қарапайым геометриялық фигуралармен, сандардың табиғи тәртібімен, сандардың құрамымен және т. б. танысу.

Осылайша, логикалық ойлауды дамытуда оқушы мен мұғалімнің бірлескен іс-әрекетін ұйымдастыру кезінде бала өзінің жеке тәжірибесін кеңейтеді, қабілеттерді дамытады: жағдайды логикалық талдау, мәселені бөліп көрсету, жеке тұлғаның негізінде оны шешудің әртүрлі жолдарын іздеу.

Алматы облысы, Қонаев қаласы
«Балдәурен» республикалық оқу-сауықтыру орталығы
Биология пәні мұғалімі
Төленді Ақбота Нұржанқызы
Математика пәні мұғалімі
Ділдәбек Аружан Әділхан

ҚАЗІРГІ ЗАМАНҒЫ ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ ҚОЛДАНУ ЖОЛДАРЫ

Жасанды интеллект алгоритмдерін пайдалану адам өмірінің әртүрлі салаларында, соның ішінде білім беруде кеңінен қолданылады. Жасанды интеллектті пайдалану білім беру электрондық жүйелерін одан әрі дамыту мен жаңғыртудың ең перспективалы бағыты ретінде қарастырылады. Бүкіл әлемде оқу процесінде машиналық оқыту және жасанды интеллект жүйелері, нейрондық желілер белсенді қолданылады. Білім берудегі жасанды интеллект мүмкіндіктерін асыра бағаламау мүмкін емес.

Қазіргі таңда болып жатқан жаһандану үдерістері, цифрлық қоғамға көшу, цифрлық құрылғылардың кеңінен қолданылуы, инновациялық технологиялардың қарқынды дамуы – осы үдерістердің барлығы білім саласына тікелей қатысты.

Бүгінгі таңда адамзат алдында тұрған заманауи міндеттер: коронавирустық пандемия, онымен байланысты өзін-өзі оқшаулау мәселесі, қашықтықтан оқыту түбегейлі жаңа шешімдерді пайдалануды, соңғы IT әзірлемелерін білім беру үдерісіне біріктіруді талап етті.

Жасанды интеллект және машиналық оқыту технологиялары осы дағдарысты жақсырақ түсіну және шешуде шешуші рөл атқарады. Бұл жүйелер компьютерлерге адамның интеллектіне еліктеуге және үлгілерді тез анықтау және қалай әрекет ету керектігін түсіну үшін үлкен көлемдегі деректерді қабылдауға мүмкіндік береді. Жасанды интеллект жүйелері адам қызметінің әртүрлі салаларында шешімдер қабылдау және әрекет ету, соның ішінде оқу және онымен байланысты мәселелерді шешу үшін білім банкіні пайдаланады.

Төменде білім беруде жасанды интеллект әдістерін қолданудың негізгі жолдары берілген:

- адаптивті оқыту;
- дербес оқыту;
- интервалды оқыту;
- білім сапасын автоматты түрде бағалау;
- оқушылар мен мұғалімдердің мінез-құлқын талдау;
- смарт кампустар;
- интеллектуалды талдау және оқу және оқу орнының бағытын таңдауға көмектесу;
- ақпаратпен әрекеттесуді талдау.

Білім беру ұйымдары қашықтықтан оқыту құралдарының қажеттілігін арттыратын гибриді (аралас) оқыту процесінің артықшылықтарын ашуда. Алдағы уақытта мектеп оқушылары мен студенттердің кейбір пәндерді білім беру платформалары арқылы оқып, одан кейін сабақта алған білімдерін мұғаліммен бекітіп, талқылау мүмкіндігі бар.

Компьютерлік көру және табиғи тілді талдау саласындағы жетістіктер мұғалімдер мен тәрбиешілер өз жұмысын жеңілдететін қосымшалар кешенін жасауға мүмкіндік берді: түпнұсқа оқу материалын жасау, оқушылардың жазба жұмыстарын алдын ала талдау, сабақта қолданбаларды пайдалану, геймификация, т.б. Дегенмен, жасанды интеллект технологиясы мұғалімнің мүмкіндіктерін айтарлықтай кеңейтіп, оны күнделікті процестерден босатып, шығармашылыққа көбірек уақыт бөлсе де, оны алмастыра алмайды. Сонымен, бұл мақалада білім беру үдерісін автоматтандыру нәтижесінде мұғалім мен оқытушыларды алмастырмай, білім беру жүйесінің тиімділігін және жалпы білім сапасын арттыру үшін жасанды интеллект әлеуетін пайдалану мәселелері қарастырылады.

Қазіргі заманғы шындықта жасанды интеллект қолданысқа енген кезде мұғалімнің рөлі өзгеріп, оқушылардың оқуы жеңіл, жылдам әрі тиімді болады. Жасанды интеллект шаблондық процестерді автоматтандыру міндеттерін өз мойнына алған кезде, мұғалімнің шығармашылық пен әлеуметтік дағдыларға көбірек уақыты болады, бұл әрқашан білім сапасының жоғарылауына әкеледі. Демек, мұғалім енді оқушыға білімді жай ғана беріп қоймайды, эмоционалды түрде қолдау көрсетіп, дұрыс бағыт-бағдар береді.

Бұл тәсіл жасанды интеллектті адам интеллектісін имитациялау үшін ғана емес, сонымен қатар әртүрлі тапсырмалардың кең ауқымын шешу үшін қолданылатын технологиялар мен әдістердің жиынтығы ретінде қарастырады. Жасанды интеллект алгоритмдері бүгінде барлық жерде дерлік қолданылады, бүгінгі таңда қолданудың негізгі бағыттары медицина, бизнес, ғылым, ойын-сауық, білім беру және т.б.

Жасанды интеллекттің қарқынды дамуы екі негізгі себепке байланысты: біріншіден, жасанды интеллект барлық дерлік процестерді, соның ішінде бұрын адамның қатысуын талап ететін процестерді автоматтандыруға қабілетті, екіншіден, ол үлкен көлемдегі ақпаратты өңдеуге қабілетті, бұл қазіргі ақпараттық қоғамда дамудың маңызды шарты болып табылады.

Айта кету керек, ақпараттың орасан ағындары өңделіп қана қоймайды, сонымен қатар талданады, жасанды интеллект көмегімен оқиғаларды одан әрі дамытудың әртүрлі нұсқалары есептеліп, ұсынылады. Сонымен қатар жасанды интеллектті пайдалану қателер немесе дұрыс жұмыс істемеу ықтималдығын айтарлықтай төмендетеді. Жоғарыда айтылғандарға байланысты білім беруде жасанды интеллектті қолданудың өзектілігі айқын болады. Білім беруде жасанды интеллект алгоритмдерін пайдалану саласында 30 жылдан астам ғылыми зерттеулер жүргізілуде. Білім берудің ақпараттық жүйелерінде жасанды интеллектті пайдалану негізінен бұл технологиялардың оқушыға оқу процесін тереңірек және толық түсінуін, тұлғаның шығармашылық және интеллектуалдық әлеуетін жүзеге асырудың кең мүмкіндіктерін қамтамасыз ететіндігімен түсіндіріледі.

Биология мен математиканы заманауи жасанды интеллект (AI) қолданбаларымен біріктіру биоинформатика, жүйелік биология және жекелендірілген медицина сияқты әртүрлі салаларда инновациялық шешімдерге, түсінуді жақсартуға және жетістіктерге әкелуі мүмкін.

Биология мен математиканы заманауи жасанды интеллект (AI) қолданбаларымен біріктіру зерттеулерді ілгерілету және күрделі мәселелерді шешу үшін үлкен әлеуетке ие. Міне, осы пәндерді біріктіру үшін заманауи AI әдістерін қалай қолдануға болатынын егжей-тегжейлі көрсетейік:

Деректер интеграциясы:

- Бірыңғай және жан-жақты деректер жинағын жасау үшін биологиялық және математикалық деректер жиынын біріктіру;
- Геномикалық деректер, клиникалық жазбалар және математикалық модельдер сияқты әртүрлі деректер түрлерін біріктіру үшін пайдалану.

Биологиялық деректерге арналған машиналық оқыту:

Биологиялық деректерді талдау үшін машиналық оқыту алгоритмдерін қолдануда, мысалы:

- Ген экспрессиясын талдау: гендік экспрессия деректеріндегі үлгілерді анықтау және ген функцияларын болжау үшін машиналық оқытуды пайдалану;
- Протеин құрылымын болжау: ақуыз құрылымдары мен функцияларын болжау үшін терең оқыту үлгілерін қолдану;
- Дәрі-дәрмекті анықтау: молекулалық өзара әрекеттесулерді болжау және есірткіге ықтимал үміткерлерді анықтау арқылы есірткіні табу үшін AI пайдалану.

AI көмегімен математикалық модельдеу:

Жақсартылған дәлдік пен болжау қуаты үшін AI әдістерімен математикалық модельдерді жетілдіруде, мысалы:

- Дифференциалдық теңдеулерді шешушілер: күрделі дифференциалдық теңдеулерді тиімдірек шешу үшін нейрондық желілерді пайдалану;
- Оңтайландыру алгоритмдері: Математикалық модельдер үшін оңтайлы параметрлерді табу үшін AI оңтайландыру алгоритмдерін қолдану;
- Модельдеуді жақсарту: Модельдеулерді нақтылау және жүйе әрекетін дәлірек болжау үшін машиналық оқытуды біріктіру.

Желі талдауы:

- Биологиялық жолдар немесе ақуыз-ақуыз әрекеттесу желілері сияқты биологиялық жүйелерді модельдеу үшін графикалық теория мен желілік талдауды қолдану;
- Негізгі түйіндерді анықтау, өзара әрекеттесуді болжау және биологиялық желілердің динамикасын түсіну үшін AI пайдалану.

Жеке медицина:

- Медициналық емдеу әдістерін бейімдеу үшін генетикалық ақпаратты және клиникалық жазбаларды қоса, пациентке қатысты деректерді талдау үшін AI пайдалану;

• Науқастың жеке профильдеріне негізделген ауруға бейімділік, прогресс және емдеуге жауап үшін болжамды модельдерді әзірлеу.

Уақыт сериясын талдау:

• Динамикалық процестерді түсіну үшін биологиялық және математикалық деректерге уақыттық қатар талдауын қолдану;

• Биологиялық жүйелердегі уақытша тәуелділіктерді модельдеу үшін қайталанатын нейрондық желілерді (RNN) немесе ұзақ қысқа мерзімді жады желілерін (LSTM) пайдалану.

Бірлескен зерттеу платформалары:

• Пәнаралық зерттеулер мен биологтар, математиктер және AI зерттеушілері арасындағы байланысты жеңілдететін бірлескен платформаларды жасау;

• Өртүрлі домендердің тәжірибесі үздіксіз біріктірілген ортаны дамыту.

Биологияның, математиканың және AI-ның күшті жақтарын біріктіре отырып, зерттеушілер күрделі биологиялық жүйелер туралы тереңірек түсінікке ие бола алады, дәлірек модельдер әзірлей алады және жеке медицина мен басқа салалардағы жетістіктерге үлес қоса алады. Бұл пәнаралық тәсілдің ғылыми зерттеулерде төңкеріс жасау және серпінді жаңалықтарға әкелу мүмкіндігі бар.

Жасанды интеллект білім алушылар пен жүйе арасындағы өзара әрекеттестікке терең талдау жүргізуге ғана емес, сонымен қатар қазіргі жағдайды дәл бағалауға мүмкіндік береді, адамның көрсетілген қабілеттеріне байланысты жеке оқыту траекториясын құруға ықпал етеді. Осылайша, жасанды интеллектті пайдалану білім беру мәселелерінің бірі – әмбебаптылықты шешеді, әр оқушының жеке ерекшеліктеріне байланысты оқытудың әртүрлі нұсқаларын ұсына отырып, оқытудың тәсілдерін өзгертуге мүмкіндік береді.

Қорытындылай келе, білім беруде жасанды интеллект қолдану аясы өте кең, іс жүзінде шексіз және үлкен әлеуетке ие, өйткені бұл үлкен көлемі жасанды интеллект арқылы өңделетін ақпарат алу саласы болып табылады. Олай болса, білім беру үдерістеріне жасанды интеллект енгізу тек оқу үдерісінің тиімділігін ғана емес, білім беру қызметінің сапасын арттырудың бір жолы болып табылады.

**Қарағанды білім басқармасының Шет ауданы білім бөлімінің
«Ақбота» бөбекжайы» коммуналдық мемлекеттік қазыналық кәсіпорыны
Бірінші санаттағы тәрбиеші
Омарова Жанара Тлегеновна**

СӨЙЛЕУДІ ДАМУТ-МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ ИНТЕЛЛЕКТУАЛДЫ ДАМУЫНЫҢ НЕГІЗГІ АЛҒЫШАРТЫ

Балабақшада сөйлеуді дамытудың негізгі алғышарты-оқу сабақтарын сәтті өткізу және балалардың қоршаған орта объектілерін байқауға, оларды тануға және сол көргендері туралы сөйлесуге деген құштарлығын дамыту үшін қолайлы жағдайлар жасау, осылайша балалардың тілі бір уақытта сөздік қорымен байытылады. Осыған байланысты сөйлеуді дамыту тәрбиешілер мен ата-аналардың тәрбие жұмысының негізгі міндеттерінің бірі болып табылады.

Сөйлеудің дамуы ойлаудың дамуымен тығыз байланысты маңызды процесс. Сана арқылы бала болмыс әлемін қабылдайды, табиғат, қоғам және оның тәуелділігін зерттейді және тіл арқылы талқылайды. Тілді білу және сөйлеуді дамыту білімнің барлық түрлерінің негізін қамтамасыз етеді.

Сөйлеу - ойдың тікелей көрінісі. Айта кету керек, баланың тілдік дамуы қоршаған орта объектілерін қабылдаумен тығыз байланысты. Бала затты нақты көреді, содан кейін оны түсінеді. Сондықтан баланың тілі визуалды және заттармен іс-әрекетте дамиды.

Қазіргі заман - бұл өзгеріс уақыты, сондықтан әрбір баланы шығармашылықпен ойлауға, синонимдерге, толықтыруларға және сипаттамаларға бай бейнелі сөйлеуге үйрету керек. Себебі дұрыс, нақты сөйлеу – баланың интеллектуалды дамуының маңызды шарты. Оқытуды ұйымдастыра отырып, тәрбиеші сөйлеу қарым-қатынасының полифункционалдығын ескеріп, тілді (фонетика, лексика, грамматика) және сөйлеу формаларын (диалог, монолог) игеруге жағдай жасауы керек.

Сөйлеуді дамыту - бұл балалардың тілдік құбылыстарға бағдарлануын қалыптастыру үшін оның мазмұны бойынша жүйелі жұмысты білдіреді.

Балабақшада сөйлеуді дамыту сабақтарының мақсаты - баланың ана тілінің негіздерін меңгеруі. Балабақшадағы сөйлеуді дамытудың негізгі міндеттеріне:

- сөйлеудің дыбыстық мәдениетін тәрбиелеу;
- сөздікті байыту және белсендіру;
- сөйлеудің грамматикалық құрылымын қалыптастыру.

Балаларды мектепке даярлау бойынша маңызды және қажетті жұмыс балаларды сауаттылыққа үйрету болып табылады. Бұл балаларды тіл элементтерімен жүйелі түрде таныстыруды және оларды тілдік шындыққа қосуды, сөйлеу дыбыстарының ерекшеліктері, сөздің дыбыстық құрамы туралы нақты идеяларды қалыптастыруды қамтиды.

Балаларды сауаттылыққа үйретудің негізі әріптермен емес, сөйлеу дыбыстарымен жұмыс жасау болып табылады. К.Д. Ушинскийдің пікірінше: "Сөздің дыбыстық-силлабикалық құрылымын түсінген бала саналы түрде оқып, жаза алады". Оқи отырып, бала мектеп жасына дейінгі бала үшін өте күрделі психикалық және тілдік іс-әрекеттің мүлдем жаңа түрлерін игереді. Балада сөйлеу қарым-қатынасына белсенді қатысуға деген ұмтылыстың пайда болуына ықпал ететін жұмыста эмоционалды қолайлы жағдай жасау өте маңызды.

Ересек адамның сөйлеуі балаға үлгі болып табылады. Сондықтан, балалармен қарым-қатынас кезінде тәрбиешілер, ата-аналар өз сөздерін үнемі қадағалап отыруы керек, асықпай сөйлеуі керек, сөздерді нақты айтуы керек, әдеби айтылу нормаларын сақтауы керек. Баланың ересектермен және құрдастарымен қарым-қатынасы сөйлеуші сөздерді анық айтқан кезде сәтті жүзеге асырылады. Мысалы, балалардың жеке дыбыстарды дұрыс айтуын нақтылау және бекіту арқылы тәрбиеші олардың дауысымен интонациялық таңдау әдісін қолданады, яғни белгілі бір дыбысты сөздермен сәл қаттырақ, ұзағырақ айтады және балаларға осы сөздерді қайталауды ұсынады.

Ойындар мен жаттығулар мектеп жасына дейінгі балалардың сөйлеуін дамытудың тиімді құралы болып табылады. Дидактикалық ойындарда мектеп жасына дейінгі балалардың сөйлеу дамуының барлық міндеттері шешіледі. Сөйлеу дидактикалық ойындары мен жаттығулары барысында балалар "дыбыс", "сөз" ұғымдарын игереді. Балалар кітаптан немесе ертегіден үзіндіге бір сөзден тұратын атаулар ойлап табады. Ауызша дидактикалық ойындар баланы қажетті сөз формаларын қайталауға үйретуге мүмкіндік береді. О.С. Ушакованың, Г.А. Тумакованың пікірінше, балаларда сөзжасамға деген құштарлықты дамыту қажет. Ол үшін әртүрлі сөйлеу материалдарын қолдану қажет: шағын өлеңдер (тақпақтар), санауыштар, мақал-мәтелдер, жаңылтпаштар.

Бірлескен ойындар, өлеңдерді оқу, сөздерді табу жаттығулары балаларды мұқият тыңдауға, рифмалық сөздерді таңдауға, оларды нақты айтуға үйретеді. Ауызша дидактикалық ойындар мен жаттығулар балаларда есту зейінін дамытады, сөзді тақырыппен байланыстыруға үйретеді, мектеп жасына дейінгі балаларды ойлауға үйретеді, балаларда ізденіс шығармашылық жолын дамытады, балалардан ақыл-ой күш-жігерін арттыруды талап етеді. Тәрбиеші бала сұрақтарға өз бетінше жауап табуға, шығармашылықпен ойлауға мәжбүр болатын жағдайларды жасайды. Мектеп жасына дейінгі балалармен дұрыс салынған жұмыс оларды ойнауға және сөйлеуді жетілдіруге үйретеді, балалардың айналасындағы әлем туралы білімдерін кеңейтеді, нәтижесінде балалардың интеллектуалды дамуына әсер етеді. Бала сөйлеуді меңгергеннен кейін, ол үшін қоршаған әлем екі есе артады. Осылайша, сөз әлемді екі есе арттырады және балаға заттармен ойша жұмыс істеуге мүмкіндік береді. Бұл оның танымдық іс-әрекетінің шекараларын кеңейтеді: ол өзінің көкжиегін кеңейтудің жанама құралдарын қолдана алады (көркем шығарма, ересек адамның әңгімесі, түсініктеме).

Ерте және мектеп жасына дейінгі кезеңдерде сөйлеуді дамытудың маңызды міндеттері шешіледі: сөздікті байыту, сөйлеудің дыбыстық мәдениетін тәрбиелеу, грамматикалық құрылымды қалыптастыру, үйлесімді сөйлеуді дамыту. Сондай-ақ, диалогтық сөйлеу мәдениетін қалыптастыру керек: нақты, мәнерлі сөйлеу қабілеті; әңгімелесушіні тыңдау, оны түсінуге тырысу, кедергі жасамау; тақырыптан затқа секірмеу және т. б. Балалардың дұрыс сөйлеуін қалыптастыру - әртүрлі әдістер мен ойын формаларын қолдана отырып, тәрбиешінің үздіксіз оқыту процесі. Нәтижесінде бала өз ойын дәйекті және грамматикалық тұрғыдан дұрыс жеткізе бастайды, монолог жүргізеді, әдеби құралдарды қолдана бастайды. Баланың толық сөйлеуін дамыту үшін отбасы рөл атқарады. Мұғалім сөйлеу ойыны немесе жаттығу, баламен сөйлесу сөйлеуді қалыптастырудың күрделі процесінің ажырамас бөлігі екенін ата-аналарға түсіндіріп, бұл іс-әрекеттің балаға қаншалықты маңызды екенін ескерту қажет.

Алматы қаласы, Алмалы ауданы
Еуразиялық технологиялық университеті
Қаржы және басқару технологиялары мектебі
Экономика пәні оқытушысы
Жамшидова Дания Ерболатовна

ЭКОНОМИКА САБАҚТАРДА СТУДЕНТТЕРДЕ ВАРИАТИВТІ ОЙЛАУДЫ ДАМУДЫҢ КЕЙБІР БАҒЫТТАРЫ

Қазіргі қоғамда болашақ мамандардың кез-келген мәселені шешудің әртүрлі жолдарын іздеу, іс-әрекеттің мүмкін нұсқаларын салыстыру, олардың салдарын талдау, бірнеше таңдау жағдайында оңтайлы шешім қабылдау дағдыларын дамыту қажеттілігі туындады. Бұл вариативті ойлаудың даму деңгейімен анықталады. Болашақ маманның ойлауындағы өзгергіштік-бұл икемділіктің, тәуелсіздіктің, шығармашылық мүмкіндіктердің және жаңа білім қалыптастыру қабілетінің көрсеткіші. Сондықтан колледждерде технологиялық бағыттағы мамандықтар бойынша арнайы сабақтарында ойлаудың осы түрін дамытуға назар аудару маңызды.

Болашақ кәсіби мамандардың техникалық колледждер сабақтарда вариативті ойлауын дамыту үшін есептер мен мәселелік жағдайларды шешуге шығармашылық көзқарасты қалыптастыруға ықпал ететін әдістерді қолдану қажет. Бұған есептерді шешудің әртүрлі әдістерін қолдану, талдауды үйрету және мәселені шешудің әртүрлі тәсілдерін салыстыру, ашық жауап беру мәселелерін пайдалану және мәселені шешудің ықтимал нұсқалары туралы пікірталастар жүргізу арқылы қол жеткізуге болады. Сондай-ақ студенттердің жеке ерекшеліктерін ескеру және олардың шығармашылық әлеуетін дамытуға ықпал ету маңызды. Осылайша, сабақтарда вариативті ойлауды дамыту тәжірибеде қиын жағдайларда оңтайлы шешім қабылдауға қабілетті болашақ кәсіби мамандарды дайындаудағы маңызды факторы болып табылады.

Бірінші курс студенттерімен жұмыс істейтін оқытушылар белгілі бір үлгі бойынша әрекет ету әдегі сияқты мәселеге тап болады. Бұл білім алушылардың оқу орнының әртүрлі және қарқынды дамып келе жатқан шындықтарын еркін шарлауына үлкен кедергі болады. Қазіргі маманның бәсекеге қабілеттілігі оның болашақ мамандықты игеруіне ғана емес, оның ойлау қабілетінің даму дәрежесіне де байланысты. Экономиканы оқу ойлаудың өзгермелі қасиеттерін дамытуға кең мүмкіндіктер береді.

Колледждегі экономика сабақтарында вариативті ойлауды дамытуға бірқатар әдістер мен тәсілдер арқылы қол жеткізуге болады. Мұнда пайдалы болуы мүмкін бірнеше идеялар бар:

1. Ашық шешімді тапсырмалар: оқу жоспарына шығармашылық және дәстүрлі емес ойлауды қажет ететін тапсырмаларды қосыңыз. Студенттерге тапсырмалар үшін әртүрлі шешімдерді іздеуге мүмкіндік беру қажет.

2. Жобалық жұмыс: студенттер нақты механизмдерді немесе құрылғыларды жобалап, құрастыруы керек жобалық тапсырмаларды ұйымдастырулары шарт. Оларға мәселені шешудің тұжырымдамасы мен тәсілдерін таңдау еркіндігін берген маңызды.

3. Топтық жұмыс: студенттер идеялармен алмасып, мәселелерді шешудің жаңа тәсілдерін бірлесіп іздей алатын топтарда жұмыс істейді. Бұл шешімнің кең спектрін құруға ықпал етуі мүмкін.

4. Нақты жағдайларға қосымша: студенттерді технология саласындағы инженерлер кездесетін нақты мысалдар мен мәселелерді зерттеуге тарту қажет. Осы мәселелерді шешудің әртүрлі нұсқаларын талдауға және олардың артықшылықтары мен кемшіліктерін талқылауға қолдау көрсеткен жөн.

5. Сұрақ қою: студенттердің рефлексиясын ынталандыратын және оларды мәселенің әртүрлі аспектілерін зерттеуге жетелейтін ашық сұрақтар қою. Сыни тұрғыдан ойлауға және айқын емес байланыстарды көру қабілетіне шақыру қажет.

6. Зерттеу қызметі: студенттерді технология саласындағы әртүрлі конструкциялар мен технологиялармен өз бетінше зерттеуге және тәжірибе жасауға шақыру. Бұл олардың көкжиектерін кеңейтуге және вариативті ойлауды дамытуға көмектеседі.

Студенттер өз идеяларын еркін жеткізе алатын және тәжірибе жасай алатын қолдау көрсететін және шабыттандыратын білім беру ортасын құру маңызды. Оларды зерттеу процесінде үнемі қолдап және әр студенттің жеке жетістіктеріне назар аударған жөн.

Экономиканы оқытудағы бұл жеке тәсіл студенттерге бір есепті шешудің көптеген жолдары бар екенін түсінуге көмектеседі. Бұл өз кезегінде икемділік пен шығармашылық ойлау қабілеттерін дамытуға ықпал етеді, сонымен қатар студенттердің белгісіздік пен бірнеше таңдау жағдайында шешім қабылдау қабілетін қалыптастыруға көмектеседі. Сонымен қатар, бұл тәсіл білім алушыларда әлеуметтік толеранттылықты қалыптастыруға ықпал етеді, өйткені олар басқа адамдардың идеялары мен көзқарастарына құрметпен қарауды, сондай-ақ әртүрлі ойлар мен әрекеттерді қабылдауды үйренеді. Нәтижесінде, білім беру ұйымында экономиканы оқу болашақ мамандардың ойлау қабілетін және олардың еңбек нарығындағы бәсекеге қабілеттілігін едәуір арттыра алады.

Технологиялық бағыттардағы мамандықтар бойынша арнайы сабақтарды ұйымдастыруға әсер ететін негізгі қағидат-алған білімдерін іс жүзінде қолдану. Кәсіптік даярлықтың басты мақсаты студенттердің тәжірибеде мәселелерді ойдағыдай шешу үшін қажетті дағдыларын қалыптастыру болып табылады. Осы мақсатқа жету үшін мұғалім экономика мен басқа пәндер арасындағы байланысты нығайтуға, сондай-ақ оқу міндеттерін шешу әдістері мен практикалық тәсілдер арасындағы сәйкестікті орнатуға көмектесетін әртүрлі әдістерді қолдануы керек.

Оқытушы студенттерге алған білімдерін іс жүзінде қалай қолдануға болатындығын көрсете отырып, академиялық оқуды нақты тәжірибемен жақындастыруға тырысуы керек. Бұған нақты жағдайларды талдау және зерттеу, оқытушы мен студенттердің кәсіби тәжірибесінен мысалдарды қолдану, нақты жұмыс жағдайларын имитациялайтын практикалық жаттығулар мен жобалар жүргізу кіруі мүмкін.

Осылайша, экономика сабақтарында вариативті ойлауды дамыту маңызды рөл атқарады және осы саладағы білім берудің ажырамас бөлігі болып табылады. Бұл студенттерге шығармашылық ойлауға, жаңа идеяларды қалыптастыруға және инновациялық шешімдерді табуға мүмкіндік беретін дағдыларды игеру үшін қажет. Вариативті ойлауды дамыту студенттерге технологиялық міндеттерін әр түрлі қырынан қарауға және оларды шешудің стандартты емес тәсілдерін іздеуге мүмкіндік береді. Олар дәстүрлі ойлау кезінде жіберіп алуы мүмкін факторларды ескере отырып, мәселені әр түрлі тұрғыдан қарастыруы мүмкін.

Вариативті ойлауды дамыту студенттердің әртүрлі шешімдерді талдау және бағалау дағдыларын дамытуға ықпал етеді. Олар жобаның талаптары мен техникалық, экономикалық және экологиялық факторларға байланысты шектеулерді ескере отырып, әр нұсқаның артықшылықтары мен кемшіліктерін өлшеуді үйренеді. Бұл оларға терең талдау мен таңдауды негіздеуге негізделген ақпараттандырылған шешімдер қабылдауға мүмкіндік береді.

Алматы қаласы, Алмалы ауданы
Еуразиялық технологиялық университеті
Қаржы және басқару технологиялары мектебі
Менеджмент және туризм бойынша оқытушы
Нұрсадықова Адия Ұланқызы

ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРНЫ СТУДЕНТТЕРІНЕ КӘСІПКЕРЛІК БІЛІМ БЕРУ НЕГІЗДЕРІ

Кез келген халық өз кәсіпкерлерінің қызметінің жемісін, ал оның әрбір жеке өкілі қандай да бір нақты кәсіпкерлік идеяны жүзеге асыруға атсалысқанын мақтан етеді. Кәсіпкерлік қоғамдық қатынастарды көрсетудің ерекше нысандарының бірі ретінде қоғамның материалдық және рухани әлеуетін арттыруға, әрбір жеке тұлғаның қабілеті мен дарындылығын іс жүзінде жүзеге асыруға құнарлы жағдай жасап қана қоймайды, сонымен қатар ұлттың ұлттық рухын сақтау біртұтастығына әкеледі.

2020 жылға арналған стратегиялық жоспарда экономиканы жаһандық қалпына келтіруге дайындау және оның сыртқы сын-қатерлерге төзімділігін арттырудың басты міндеті бизнес-климатты айтарлықтай жақсарту болып табылады. Кәсіптік және техникалық білім кәсіби стандарттарға негізделуі және экономиканың қажеттіліктерімен тығыз байланысты болуы керек.

Орта кәсіптік білім беру бағдарламасына «Кәсіпкерлік негіздері» курсын енгізудегі басты мақсат - студенттерге кәсіпкерлік қызмет негіздері бойынша базалық білім беру, алған білімдерін іс жүзінде қолдана білу; өз таңдауы үшін жауапкершілікті тәрбиелеу және іскерлік ой-өрісін, белсенді өмірлік ұстанымын қалыптастыру; қазіргі нарық жағдайындағы болашақ дербес қызмет дағдыларының практикалық базасын құру.

Курс келесі мақсаттарға жетуге бағытталған:

- 1) студенттердің кәсіпкерліктің теориялық және практикалық негіздерін қалыптастыру;
- 2) Қазақстан Республикасындағы кәсіпкерлік қызмет туралы білім жүйесін меңгеру;
- 3) өз жетістіктері мен өмірлік ұстанымы үшін жауапкершілікті тәрбиелеу;
- 4) студенттердің кәсіпкерлік ойлауын және өз мүмкіндіктерін іске асыру мүмкіндіктерін көре білуді қалыптастыру;
- 5) бизнес-идеяларды қалыптастыру дағдысын меңгеру және оларды кәсіпкерлік қызмет деңгейіне дейін дамыту;
- 6) бизнестің өмір сүруін арттыру мақсатында өзгермелі бәсекелестік ортада бизнесті модельдеу және бейімделу дағдысын дамыту;
- 7) студенттер арасында жеке қаржылық сауаттылық пен бизнес-жоспарлаудың практикалық дағдыларын қалыптастыру;
- 8) зерттеу дағдыларын қалыптастыру, заманауи ақпараттық технологияларды пайдалану.

Нарықтық экономиканың қалыптасуына көшу экономикалық ғылымдарға деген қызығушылықтың артуына, кәсіпкерлік қызмет негіздерін зерттеу мен қолдану қажеттілігінің артуына әкелді.

Студенттерде басқарудың заманауи нысандары мен әдістерін ұйымдастыруға, әлеуметтік бейімделуге және Қазақстанның нарықтық экономикасына кірігуге қажетті дағдыларды қалыптастыру қажет. Осыған байланысты кәсіпкерлік қызмет негіздерін оқыту экономикалық білім берудің өзекті

бағыттарының бірі болып табылады. Дәл экономикалық пәндерді оқу барысында, әртүрлі практикумдар мен семинарлар барысында біз студенттердің кәсіпкерлік қызметтің мәні мен сипаттамаларын, оның негізгі ұйымдық-құқықтық нысандарын, кәсіпкерліктің экономикалық және этикалық негіздерін, өркениетті кәсіпкерлердің жеке қасиеттеріне қойылатын талаптарды түсінуіне және меңгеруіне ықпал етеміз.

Білім алушылардың кәсіби дамуының шешуші факторы – білім болғандықтан, оларды нақты мәселелерді шешуде тиімді пайдалану үшін оқыту жүйесін дамытуға көшуге баса назар аударылады. Қазіргі уақытта оқыту технологияларының кеңінен енгізілуі оқыту әдістемесінің дамуына айтарлықтай әсер етуде.

Сабақтың лекциялық формасы іргелі теориялық ұстанымдарды баяндау, әртүрлі ұғымдар мен категорияларды меңгеру үшін пайдаланылады және студенттерді жаңаша ойлауға дағдыландыратын іскерлік ойындар, тренингтер, пікірталастар, практикумдар, бизнес-жоспарларды әзірлеу және әртүрлі экономикалық жағдайларды талдаулар түріндегі практикалық жаттығулармен сүйемелденеді.

Студенттер әзірлеген кәсіпорын қызметінің мысалын пайдалана отырып, олар нақты, жұмыс істейтін кәсіпорынға тән әртүрлі экономикалық процестерді модельдейді: олар нарықтық зерттеулер жүргізеді, капиталды қалыптастыруға қатысады, өнім шығарады немесе қызмет көрсетеді, кәсіпорын құжаттамасын жүргізеді. Жеке кәсіпорындарды құру кезінде негізгі мақсат кәсіпкерлік қызметті толық көлемде жүргізіп және заңды тұлға ретінде тіркелу арқылы пайда көзін табу емес, студенттерге кәсіпкерлік қызметке қажетті практикалық дағдыларды үйрету, кәсіптік бағдарлану, тұлға ретінде өзін-өзі анықтау үшін жағдай жасау және әлеуметтік бейімделу саналады.

Мұндай сабақтарды өткізу студенттер таңдаған мамандық профилине және компьютерде жұмыс істеуге бөлінген сағат санына сәйкес құрылуы керек. Студенттерге Microsoft Power Point, Start Board бағдарламалары негізінде компанияның құрылымын, бизнес-жоспарын, сату жоспарын, жарнамалық кітапшаны құрастыру мүмкіндігі ұсынылады. Әрбір студент бірдей өнімді сататын бәсекелес компаниялардың қызметін модуляциялау үшін пайдаланылатын материалдардың үлкен таңдауын ұсынатын пайдаланушы аты картасын пайдаланып, Интернет ресурстарына тікелей қол жеткізе алады. Студенттер тауарлардың бағасын белгілейді, өндіріс көлемін, құрылысқа және құрал-жабдықтармен жарақтандыруға жұмсалған инвестиция көлемін анықтайды, маркетингтік және ғылыми-зерттеу шығындарын жоспарлайды. Бұл бағдарламалар - кәсіпкерлік негіздері бойынша оқытуда қуатты ресурс, қызықты сынақ және сабақта үйренген маңызды ұғымдар мен принциптерді еске түсіру және қолдану мүмкіндігі.

Тәжірибелік жаттығуларды орындау барысында кәсіптік мансапқа көңіл бөлу, кәсіпкерлік қызмет саласындағы нақты ұсыныстарды пайдалану қажет. Осылайша, дұрыс құрылымдалған орта кәсіптік оқыту бақылаулары қоғамның өзгермелі еңбек нарығының талаптарына барынша сәйкес келетін барлық өмір бойына білім беру үлгісіне қарай жылжып келе жатқанын көрсетеді.

Біздің журналдар:

Қарағанды қаласындағы мекен-жайы:

Қазыбек би ауданы,

Нұрсұлтан Назарбаев даңғылы 19.

Журналдар «KEMEŃGER» ЖК

баспаханасында басылды.

Баспахана номері: + 7 775 056 10 11

